

ƏMİRLƏRƏ İTAAƏT

TOPLAYAN VƏ TƏRTİB EDƏN
K. HÜSEYN
KİTABIN BÜTÜN HAQLARI QORUNUR

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ ، نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا ، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا ، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ .

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾^(١) .

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴾^(٢) .

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ، يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴾^(٣) .

أما بعد : فَإِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كَلَامُ اللَّهِ ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ - وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ ، وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ ، وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ^(*) .

(١) سورة آل عمران : الآية ، ١٠٢ . (٢) سورة النساء : الآية ، ١ . (٣) سورة الأحزاب : الآية ، ٧١ .
(*) هذه الخطبة ، تسمى : «خطبة الحاجة» وهي تشرع بين يدي كل حاجة ، والتي كان رسول الله ﷺ يعلمها أصحابه ، أن يقولوها بين يدي كلامهم ، في أمور دينهم سواء كان خطبة نكاح ، أو جمعة ، أو محاضرة ، أو غير ذلك ، وهي في : «سنن ابن ماجه» كتاب النكاح ، باب خطبة النكاح ، وفي : «سنن الترمذي» و«سنن أبي داود» و«سنن النسائي» ورواه أبو يعلى في : «مسنده» والطبراني في : «المعجم الكبير» والبيهقي في : «سننه» والإمام أحمد في : «المسنده» ، وورد ذكر طرف من هذه الخطبة في : «صحيح مسلم» كتاب الجمعة ، باب خطبته ﷺ في الجمعة .

ÖN SÖZ

XUTBƏTUL-HACƏ

Həmd ancaq Allahdır, Ona həmd edir, Ondan yardım və məğfirət diləyirik. Nəflərimizin şərindən və pis əməllərimizdən Allaha sığınırıq. Allah kimi hidayətə yönəlmişsə, onu heç kəs azdıra bilməz, kimi də azdırmışsa, heç kəs onu hidayətə yönəldə bilməz. Mən şəhadət edirəm ki, Allahdan başqa ilah yoxdur. O, təkdir, şeriki də yoxdur və şəhadət edirəm ki, Məhəmməd onun qulu və elçisidir.

«Ey iman gətirənlər! Allahdan lazımcına qorxun. Yalnız müsəlman olduğunuz halda ölün». (Ali-İmran 102).

«Ey insanlar! Sizi tək bir şəxsdən (Adəmdən) xəlq edən, ondan zövcəsini (Həvvanı) yaradan və onlardan da bir çox kişi və qadınlar törədən Rəbbinizdən qorxun. (Adı ilə) Bir-birinizdən (cürbəcür şeylər) istədiyiniz Allahdan, həmçinin qohumluq əlaqələrini kəsməkdən qorxun. Şübhəsiz ki, Allah sizin üzərinizdə nəzarətçidir». (ən-Nisa 1).

«Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun və doğru söz söyləyin! (Əgər belə etsəniz) Allah əməllərinizi islah edər və günahlarınızı bağışlayar. Hər kəs Allaha və Peyğəmbərinə itaət etsə, böyük bir səadətə (Cənnətə) nail olar». (əl-Əhzab 70-71)¹.

¹ **XUTBƏTUL-HACƏ** adı ilə məşhur olan bu duanı, cümə və s. xütbələrdə Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* - oxumuşdu. Səhabələrinə də bunu əmr etmiş və özü də onları öyrətmişdir. Hədisin ilk hissəini bizə: – Əhməd 1/392-393,432, Əbu Davud 2188, Tirmizi 1105, Nəsəi 3/104-105, 6/69 və «Əməlul Yəum vəl Leyl» 488, İbn Məcə 1892, Darimi 2202, Tayalisi «əl-Musnəd» 1557, Abdurrazzaq «əl-Musənnəf» 10449, Bəzzar «əl-Musnəd» - Kəşful Əstar 1/314, Əbu Yəla «əl-Musnəd» 5233-5234,5257, Tahavi «Şərhul Müşkilil Asar» 1-3, Təbərani «Məcmuul Kəbir» 10/10079-10080, Həkim «əl-Mustədrək» 2744, Beyhəqi «Sünnənul Kubra» 3/214-215, Bəğavi «Şərhul Sunnə» 2268 İbn Məsud - *radıyallahu anhu* – yolu ilə, Müslim «Şərhul Nəvəvi» 6/156-158, Əhməd 1/302,350, Nəsəi 6/89-90, İbn Məcə 1893 və Tahavi «Şərhul Müşkilil Asar» 4 İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – yolu ilə, Tahavi «Şərhul Müşkilil Asar» 5, Beyhəqi «Sünnənul Kubra» 3/215 Nubeyt b. Şərit - *radıyallahu anhu* – yolu ilə, Əbu Yəla «əl-Musnəd» 7221, Nəsəi «Sünnənul Kubra» bax: «Tuhfetul Əşraf» 6/472 № 9148 Əbu Musa əl-Əşari - *radıyallahu anhu* – dan.

Şübhəsiz ki, sözlərin ən doğrusu Allahın kəlamı, yolların ən xeyirlisi Muhəmməd - *səllallahu aleyhi və səlləm* - in yoludur. Əməllərin ən pisi sonradan uydurulanlardır. Sonradan uydurulub dinə salınan hər bir əməl (iş) bir bidətdir, hər bir bidət isə zəlalətdir (sapıqlıqdır), hər bir zəlalət isə oddadır².

«Ey Rəbbim! köksümü açıb genişlət, işimi yüngülləşdir, dilimdəki duyünü aç ki, sözümü yaxşı anlasınlar». (Ta ha 25–28).

Möhtərəm müsəlman bacı və qardaşlarım! İlk öncə hamınızı Allahın salamı ilə salamlayıram. Allahın kitabına və Rəsulullah - *səllallahu aleyhi və səlləm* - in yoluna uyaraq öz risaləmi «Bismilləh» ilə başlayıram. Çünki Allah Rəsulu - *səllallahu aleyhi və səlləm* - də öz məktublarını «Bismilləh» ilə başlamış və buyurmuşdu: «Hər mühüm bir işə «Bismilləh» ilə başlanılmazsa, o işin sonu kəsikdir»³.

Uca və Böyük olan Allah – *subhənəhu və təalə* – nin izni ilə Əhli Sünnə vəl Cəmaat, Sələfi Salihin əqidəsi ilə bağlı olan mövzuları toplamağa davam edirik. Bu risaləmizdə Əhli Sünnənin etiqadi əsaslar içərisinə daxil etdiyi «Əmirlərə itaət» mövzusuna toxunacağıq.

Allahdan əməlimi onun üçün ixlash olmasını, məndən qəbul edib onunla müsəlmanları faydalandırmasını diləyirəm. Əgər haradasa xəta etmişəmsə bu nəfsimdən və şeytandandır. Burada düzəldilməsi

² Hədisin ikinci hissəsini – Müslim «Şərhu Nəvəvi» 6/153-156, Əhməd 3/319,371, Nəsəi 3/188-189, Beyhəqi «Sünnəul Kubra» 3/214 Cabir b. Abdullah - *radıyallahu anhu* – yolu ilə. Bu ləfz Nəsəinin ləfzidir. Hədisi Əhməd 3/371 və Müslim: «Sözlərin ən doğrusu» ləfzi yerinə: «Sözlərin ən xeyirlisi» ləfziylə rəvayət edilmişdir. İmam Əhmədin digər rəvayətlərində isə 3/319: «Sözlərin ən gözəli» şəkilindədir. Müslim: «Sonradan uydurulub dinə salınan hər bir əməl (iş) bidətdir» ləfzi yerinə: «Hər bir bidət bir zəlalətdir (sapıqlıqdır)» ləfziylə rəvayət etmişdir. Hədisin sonunda olan: «Hər bir zəlalət isə oddadır» ləfzini zikr etməmişdir. Bu beş səhabədən başqa hədsi: Aişə - *radıyallahu anha* –, Səhl b. Sad - *radıyallahu anhu* – mərfu olaraq. Hədis səhihdir. Muhəddis Muhəmməd Nəsrəddin əl-Albani – *rahmətullahi aleyhi* – hədisin bütün rəvayətlərini bir yerə toplayaraq «Xutbətul Həcə» isimli bir kitab yazmışdır. İstəyənlər bu kitaba baxa bilərlər. Ayrıca bax: əl-Albani «Muxtəsər Səhih Müslim» 409, «Mişkətul Məsəbih» 3149,5860.

³ Əbu Davud.

mühüm olan yerləri tapdıqdan sonra mənə öyüd-nəsihət verməkdən çəkinməyə-cəyinizi ümid edirəm.

Güvəndiyim Allahdır, işlərimi Ona həvalə edirəm və Ona arxalanıram. Həmd və nemət yalnız Onadır. Müvəffəqiyyət bəxş edən və xətalardan qoruyan da Odur. **«Məni yaradan və məni doğru yola yönəldən Odur! Məni yedirdən də, içirdən də Odur! Xəstələndiyim zaman mənə yalnız O şəfa verir. Məni öldürəcək, sonra dirildəcək də Odur və Qiyamət günü xətamı bağışlayacağına ümid etdiyim də Odur! Ey Rəbbim! Mənə hikmət bəxş et və məni salehlərə qovuşdur! Sonra gələnlər arasında mənə yaxşı ad qismət et! Məni Nəim Cənnətlərinin varislərindən et».** (əş-Şuəra 78-85).

Allahın salat və salamı onun Peyğəmbəri Muhəmməd - *səllallahu aleyhi və səlləm* - ə, onun ailə üzvlərinə, səhabələrinə və Qiyamətə qədər onun yolu ilə gedən saleh möminlərin üzərinə olsun.

SÜNNƏTƏ SARILMAQ

SÜNNƏ – lüğətdə – **SÜNNƏ, YƏSİNNU, YƏSUNNU** deməkdir. Sünnəyə əməl etmək, sünnəyə riayət etmək mənasında işlədilir. Sünnə olunmuş əmələ «**MƏSNUN**» deyilir. **SƏNNƏL ƏMRA** – bir işi açıqladı deməkdir. Başqa bir mənası: Sünnə izlənən yol, həyat tərz (sira) və s. deməkdir⁴. Allah - *subhənəhu və təalə* – Qurani Kərimdə buyurur: «**Allahın evlərinizdə oxunan ayələrini və hikməti** (Sünnəni) **xatırlayın...**» (əl-Əhzab 34). «**...Sənin ayələrini onlara oxusun Kitabı və hikməti onlara öyrətsin...**» (əl-Bəqərə 129). «**...Çünki Allah sənə Qurani və hikməti nazil edərək bilmədiklərini öyrətdi**» (ən-Nisa 113). «**...Onlara Kitabı və hikməti öyrədən**» (əl-Cumuə 2). Muaz b. Cəbəl - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – onu Yəməinə göndərərkən belə buyurmuşdu: «Sənə bir məsələ haqqında hökm verməyini istəyənlərə necə hökm verəcəksən?» Muaz: «Allahın Kitabı ilə hökm verəcəyəm» dedi. Peyğəmbər: «Əgər Allahın Kitabı olmasa?» Muaz: «Onda Allahın Elçisinin sünnəsi ilə (hökm verəcəyəm)»⁵.

İstilahi mənası - Rəsulullah - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in və səhabələrin elm, etiqad, söz, davranış və təqdir (edilən, lakin qadağan olunmayan) xüsuslarda izlədikləri yol deməkdir. Sünnənin ziddi bidətdir.

Əbu Bəkr əs-Siddiq - *radıyallahu anhu* – deyir ki: «Sünnə Allahın sağlam ipidir. Onu tərk edən adam özü ilə Allah arasındakı ipi qoparır»⁶. İbn Ömər -*radıyallahu anhu*– deyir ki: «Sünnəni tərk edən kafir olur»⁷. Ömər -*radıyallahu anhu*– deyir ki: «Qurani Kərimin müəşabihləri ilə sizlərlə mübahisə edəcək bir qrup kimsələr gələcəkdir. Siz də onları sünnətlərlə susdurun. Çünki sünnətə tabe olan kimsələr Allahın Kitabını ən gözəl bilən kimsələrdir»⁸. İbn Ömər - *radıyallahu anhu*– deyir ki: «Sizlərdən hər kimsə birinin sünnətini

⁴ «Lisanul Ərab» 13/225.

⁵ Darimi «Sünən» səh 57.

⁶ İbn Batta «Şərhu əl-İbanə»s 120.

⁷ İbn Batta «Şərhu əl-İbanə».

⁸ əl-Laləkai «Şərhu Usuli Etiqadi Əhli Sünnə vəl Cəmaat», İbn Batta «əl-İbanə».

(yolunu) izləmək istəyərsə, ölmüş olanların (sünnətini) yolunu izləsin. Bunlar da Muhəmməd –*sallallahu aleyhi və səlləm*– in səhabələridir. Onlar bu ümmətin xeyirliləri idilər. Qəlbləri ən yaxşı, elmləri ən dərin, əbəs yerə özlərinə zülm etməkdən ən uzaq olan kimsələr idilər. Allah onları Peyğəmbərinə yoldaşlıq etməyə, dinini (daşımaq) başqalarına çatdırmaq üçün seçdi. Buna görə də sizlər də onların əxlaqı ilə əxlaqlanmaya və onların getdikləri yolla getməyə çalışın. Onlar Məhəmməd –*sallallahu aleyhi və səlləm*– in səhabələri-dirilər. Onlar Kəbənin Rəbbi olan Allaha and olsun ki, doğru yolda idilər»⁹. Xuzeyfə b. Yəmən - *radıyallahu anhu*– deyir ki: «Peyğəmbər –*sallallahu aleyhi və səlləm*– in səhabələrinin ibadət deyə etmədiyi heç bir şeyi siz də ibadət deyə etməyin. Çünki əvvəl gələn, sonra gələnə söyləyəcək bir söz buraxmamışdır. Ey Alimlər topluluğu! Allahdan qorxun. Sizdən əvvəlkilərin izlədiyi yolu tutun»¹⁰. İbn Ömər -*radıyallahu anhu*– deyir ki: «İnsanlar əvvəlkilərin izlədikləri (yolu) izlədikcə doğru yolla getməyə davam edəcəklər»¹¹. Əbu Dərdə - *radıyallahu anhu*– deyir ki: «Sən əvvəlkilərin izini (yolunu) izlədiyin müddətdə əsla azmazsan»¹². İbn Abbas -*radıyallahu anhu*– deyir ki: «Sünnət əhli olan bir kimsəyə baxmaq, sünnətə dəvət edər, bidəti isə qadağan edər»¹³. Əbu Zərr - *radıyallahu anhu*– rəvayət edir ki, Peyğəmbər –*sallallahu aleyhi və səlləm*– bizə üç şeyi tərk etməməyi əmr etdi: «Yaxşılıq əmr edib pislikdən çəkəndirmək və insanlara sünnəni öyrətməyi»¹⁴. Avn b. Abdullah – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Hər kim İslam və Sünnə üzrə ikən ölərsə artıq hər cür xeyrin müodəsi onun üçündür»¹⁵. Sufyan əs-Sövri – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Gün çıxan tərəfdən olan bir adamın sünnətə bağlı olduğuna dair sənə bir xəbər çatarsa, sən də ona salam göndər. Çünki sünnət əhli (sünnətə bağlı) kimsələr azalmışdır»¹⁶.

⁹ Əbu Nuaym «əl-Hilyə» 1/305.

¹⁰ İbn Batta «əl-Ibanə».

¹¹ əl-Laləkai «Şərhu Usuli Etiqadi Əhli Sünnə vəl Cəmaat».

¹² İbn Batta «əl-Ibanə».

¹³ əl-Laləkai «Şərhu Usuli Etiqadi Əhli Sünnə vəl Cəmaat».

¹⁴ Darimi 1/136.

¹⁵ Lələkai 1/67.

¹⁶ əl-Laləkai «Şərhu Usuli Etiqadi Əhli Sünnə vəl Cəmaat».

Malik b. Miğəl – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Əgər bir kimsə İslam və Sünnədən başqa bir adla xatırlanarsa sən onu istədiyən dinə nisbət edə bilərsən»¹⁷. əz-Zuhri – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Bizim gəlib getmiş elm adamlarımız Sünnəyə möhkəm sarılmaq qurtuluşdur – deyərdilər»¹⁸. Əyyub əs-Şahtiyani – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Mənə sünnət əhlindən olan bir nəfərin ölüm xəbəri gəlib çatdıqda sanki orqanlarımdan birini itirmiş kimi oluram»¹⁹. Abdullah b. Mubərək – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Ey qardaşım! Bunu da bil ki, bu gün sünnətə sarılaraq ölmək Allahın hüzuruna çıxacaq hər bir müsəlman üçün bir lütf, bir mərhəmətdir»²⁰. əl-Fudayl b. İyad – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Şübhəsiz Allah onların vasitəsi ilə ölkələrə hidayət verdiyi qulları vardır. Bunlar sünnət əshabı olan kimsələrdir»²¹. Sələflər deyirlər ki: «İslam dövlətini qəlbinizdə qurun ki, sizin üçün o, yer üzündə qurulsun». İmam Malik – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Bu ümmətin başı nə ilə islah olunmuşsa, bu ümmətin sonu da ancaq onunla islah olunur (düzəlir). O, gün din olmayan heç bir şey bu gün də din olmaz»²². Abdullah b. Mubərək – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Güvənib dayandığın əsər (əvvəlkilərin yolu) olsun»²³. İbn Şəvzəb – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Gəncin ibadətə yönəldiyi vaxt sünnə sahibi olan bir insanla rastlaşması Allahın nemətlərindəndir»²⁴. İbn Qeyyim – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «İmamların birindən sünnə haqqında soruşduqda o, belə demişdir: «Mənim sünnədən başqa heç bir adım yoxdur»²⁵. Muafa b. İmran – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «İnsanı öləndən sonra tərif et. Çünki ölənə qədər onun sünnə və ya bidət üzərə öləcəyi bilinməz»²⁶.

¹⁷ İbn Batta «Şərhu əl-Ibanə» səh 153.

¹⁸ Darimi «Sünnən» 1/45, Lələkai 1/94.

¹⁹ əl-Lələkai «Şərhu Usuli Etiqadi Əhli Sünnə vəl Cəmaat».

²⁰ İbn Vaddah «əl-Bidau vəl Nəbyu Anhə».

²¹ əl-Lələkai «Şərhu Usuli Etiqadi Əhli Sünnə vəl Cəmaat».

²² Kadi İyad «əş-Şifa» 2/88.

²³ Beyhəqi «Sünənul Kubra».

²⁴ İbn Batta «Şərhu əl-Ibanə» səh 133, «əl-Ibanə» 1/205.

²⁵ «Mədaricus Salihin» 3/174.

²⁶ əl-Lələkai «Şərhu Usuli Etiqadi Əhli Sünnə vəl Cəmaat».

Meymun b. Mihran – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «İslamdan başqa adlandırılan hər bir addan çəkin»²⁷. Əbu Bəkr əl-Əyyaş – *rahmətullahi aleyhi* – dən sünnə əhli kimdir? deyə soruşduqda o, dedi: «Nəfsin müxtəlif istəklərin-dən bəhs ediləndə onların heç birinə tərəfdər olmayandır»²⁸. Əyyub əs-Səhtəyani – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Əhli Sünnənin ölümünü istəyən adamlar əslində ağızları ilə Allahın nurunu söndürmək istəyənlər-dir. Ancaq kafirlər istəməsələr də Allah nurunu tamamlayacaqdır»²⁹. Həssən b. Atiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Cəbrail Allah Elçisinə –*səllallahu aleyhi və səlləm*– ə Quranı gətirdiyi kimi sünnəni də gətirdi»³⁰. Fudəyl b. İyad – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Gördüyüm bütün xeyirli insanlar sünnəyə bağlı kimsələr idilər və bidət sahiblərindən uzaq qalmağı əmr edərildilər»³¹. İmam Şafii – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Sünnətə müxalif olaraq haqqında söz söylədiyim nə qədər məsələ varsa mən ondan həyatımda olsun, ölümümdən sonra olsun vaz keçirəm»³². Həsənül Bəsri – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Şübhəsiz ki, sünnə əhli olan kimsələr insanlar arasında say etibarı ilə ən az olanlardır. Yerdə qalan insanlar arasında da insanların ən az olanlarıdır. Onlar kef və dəbdəbə içində olanlarla kef və dəbdəbələrində iştirak etməzlər, bidət əhlinin də bidətlərinə qarışmazlar. Rəbblərinə qovuşana qədər sünnə üzərində sabit qalarlar. Siz də Allahın izni ilə belə olun»³³. Həsənül Bəsri və əbu Sufyan – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Uca Allahın: **«Sonra səni də dində şəriət sahibi etdik. Sən də o, şəriətə tabe ol...»** (əl-Casiyə 18) buyurduğunu: «Sünnə üzrə etdik» deyə açıqlamışlar³⁴. İbnul Məcisun deyir ki, İmam Malikin belə dediyini dinlədim: «Hər kim İslamda gözəl görərək bir bidət ortaya çıxarsa, Məhəmməd –*səllallahu aleyhi və səlləm*– in risalətinə qarşı xainlik etdiyini iddia etmiş olur. Çünki Uca Allah: **«Bu**

²⁷ Ibn Batta «Şərhu əl-Ibanə» səh 137.

²⁸ Lələkai 1/60,65.

²⁹ Lələkai 1/61.

³⁰ Ibn Batta «Şərhu əl-Ibanə» səh 128, Ibn Teymiyyə «Məcmuə əl-Fətava» 3/366.

³¹ Ibn Batta «Şərhu əl-Ibanə» səh 153.

³² Xatib «əl-Fakibu vəl Mutefakkib».

³³ Darimi 1/72.

³⁴ əl-Lələkai 1/69.

gün dininizi tamamlayıb mükəmməl etdim...». (əl-Maidə 3) deyə buyurdu. Bu baxımdan da o, gün din olmayan heç bir şey bu gün də din olmaz»³⁵. Xəlifə Ömər b. AbdulƏziz – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «O, qövmün durduğu yerdə sən də dur. Çünki onlar bilərək durmuşdular. Dərin bir görüş ilə (bidətlərdən) uzaq durmuşdular. O, durduqları nöqtəni açığa çıxarmaqda onlar daha güclü idilər. Əgər bu işdə bir fəzilət olsaydı, onu etməyə daha da layiq idilər. Əgər sizlər - onlardan sonra meydana gəldi – deyəcək olsanız, şübhəsiz onların yollarına müxalif olan və sünnətlərindən üz çevirəndən başqası bu yeni şeyi ortaya çıxarmış deyildir. Onlar şəfa üçün yetərli olacaq qədərini söylədilər, yetərli qədər söz söylədilər. Onlardan irəli gedən həddi aşmışdır, onlardan geriye qalan isə qüsurlu etmişdir. Bir qrup kimsələr onlardan geriye qaldılar, buna görə də uzaq düşdülər. Bir qrup kimsələrdə geri qaldılar, buna görə də həddi aşdılar. Onlar isə bu iki arasında heç şübhəsiz doğru bir hidayət üzərində idilər»³⁶. İmam Əvzai – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «İnsanlar səni rədd etsələr də sən sələfin yolu ilə getməyə davam et, səni qınasalarda insanların görüşlərindən uzaq ol. Çünki belə etmiş olsan, sən doğru yolda olduğun halda məsələ sənin üçün açıqlanır»³⁷. İmam Şafii – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Sünnətə müxalif olaraq haqqında söz söylədiyim nə qədər məsələ varsa mən ondan həyatımda da, ölümümdən sonra da vaz keçirəm»³⁸. Sələflər deyillər ki, bağlılığın şəxslərə deyil, dinə olsun. Çünki haqq qalandır, şəxslər isə gedəndir. Haqqı bill, haqq əhlini də bilərsən. Məhəmməd b. Sirin – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Bir kimsə əvvəlkilərin izni (yolu) üzərə yürüməyə davam etdikcə, doğru yol üzərində yürüməyə davam edir deməkdir»³⁹. Abdullah deyir ki: «Sünnət üzərə olub az əməl etmək,

³⁵ Şatibi «əl-İtisam».

³⁶ İbn Qudamə «Lumatul Etiqadi Hədi ilə Səbili Rəşad»

³⁷ Xatib «Şərəfu Əshəbi Hədis».

³⁸ Xatib «Fakibu vəl Mutəfəkkib».

³⁹ əl-Laləkai «Şərhu Usuli Etiqadi Əhli Sünnə vəl Cəmaat».

bidət üzərə olub çox əməl etməkdən daha xeyirlidir»⁴⁰. Zuhri – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Sünnətə sımsıxı sarılmaq qurtuluşdur»⁴¹.

CƏMAAT OLMAQ

CƏMAAT – bir şeyin parçalarını bir-birinə yaxınlaşdırdım, cəm etdim demək olan **CƏM** sözündən alınmışdır. Mən onu cəm etdim və s. Cəmaat ictimadan törənmişdir. Ayrılıb dağılmağın və ayrılmağın ziddidir. Cəmaat çoxlu sayda insan və eyni məqsəd ətrafında birləşən insanlar topluluğu deməkdir⁴². Cəmaata bu adın verilməsinin səbəbi cəmaatın ictima kəlməsi ilə eyni mənaya malik olmasıdır. Ziddi təfriqədir. Cəmaat kəlməsi hər nə qədər bir yerə yığılan topluluğun adı olsa da, qeyd etdiyimiz mənaya gəlir⁴³. Qatadə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Onlar Allahın rəhmətinin əhlidirlər. Ölkələri, bədənləri ayrı olsa da, cəmaat əhlidirlər. Allaha üsyan edənlər isə ölkələri və bədənləri bir yerdə olsa da ixtilaf və ayrılıq əhlidirlər»⁴⁴.

İstilah mənası – müsəlmanların cəmaatı olub, bunlar da səhabələr, tabiin və Qiyamət gününə qədər onlara gözəl bir şəkildə uyan, Kitab və Sünnə ətrafında toplanmış, Rəsulullah - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in həm zahirən və həm də batinən getdiyi bu yolu izləyən bu ümmətin sələfi deməkdir. Allah mömin qullarına cəmaat olmaqlarını, bir-biri ilə qaynayıb yardımlaşmalarını əmr etmiş, onlara təfriqəni, ayrılığı və birlərini didmələrini qadağan etmişdi. İbn Abbas - *radiyallahu anhu* – Allah – *subhənəhu və təalə* – nin: «**Bəzi üzlər ağ, bəzi üzlərin isə qara olacağı gündə....**». (Ali İmran 106) ayəsini təfsir edərkən demişdi: «Əhli Sünnə vəl Cəmaatın üzləri ağaracaq, bidət və təfriqə əhlinin üzləri isə qaralacaq»⁴⁵. Numan b. Bəşir - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər –*səllallahu aleyhi və səlləm*– buyurdu: «...Və cəmaat

⁴⁰ əl-Laləkai «Şərhu Usuli Etiqadi Əhli Sünnə vəl Cəmaat» 1/55.

⁴¹ əl-Laləkai «Şərhu Usuli Etiqadi Əhli Sünnə vəl Cəmaat» 1/56.

⁴² «Mucəmul Vəsit» 1/136.

⁴³ «Məcmuə Fətava» 3/157 - İbn Teymiyyə.

⁴⁴ Muxtəsər İbn Kəsir 2/236.

⁴⁵ İbn Kəsir «Təfsir» 1/390.

rəhmətdir, ayrılıq isə əzabdır»⁴⁶. Çünki burada Sünnət bidətin qarşısında, Cəmaat da təfriqənin, ayrılığın qarşısındadır.

Allah – *subhənəhu və təalə* – Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in peyğəmbər olaraq göndərilməsindən öncə cahiliyyə dövründə (İslamdan qabaq) olan ərəblər bölünmüş, parçalanmış, ixtilaf içində boğulmuş və insanların səbəbsiz yerə bir-birilərini öldürdükləri bir vəziyyətə idilər. Güclü zəifi əzər, hər bir qəbilə də (digər bir qəbiləni əzmək) üçün uyğun bir fürsəti axtarardı. Ərəblərin bu vəziyyətdə olduqları an Allah, Rəsulu Muhəmməd – *sallallahu aleyhi və səlləm* – i göndərdi. O, cəmaatlaşmağa üstünlük verdi və insanları da buna təşviq edərək vahid bir toplum, cəmaat halında birləşdirdi. **«Allaha və Onun Peyğəmbərinə itaət edin. Bir-birinizlə çəkişməyin, yoxsa qorxub zəifləyər və gücdən düşərsiniz. Səbr edin, çünki Allah səbr edənlərlədir»**. (əl-Ənfal 46). **«Hamınız bir yerdə Allahın ipindən möhkəm yapışın, bir-birinizdən ayrılmayın! Allahın sizə verdiyi neməti xatırlayın ki, siz bir-birinizlə düşmən ikən o, sizin qəlblərinizi birləşdirdi və Onun neməti sayəsində bir-birinizə qardaş oldunuz. Siz oddan ibarət olan bir uçurumun kənarın-da ikən O, sizi oradan xilas etdi. Allah öz ayələrinə sizin üçün bu şəkildə aydınlaşdırır ki, bəlkə haqq yola yönəlmiş olasınız»**. (Ali İmran 103). **«Açıq-aydın dəlillər gəldikdən sonra, bir-birindən ayrılan və ixtilaf törədən şəxslər kimi olmayın! Onlar böyük bir əzaba düşər olacaqlar»**. (Ali İmran 105). Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Cəmaata möhkəm bağlanın. Ayrılıqdan çəkinin, çünki şeytan tək qalanla birlikdədir. O, iki nəfərdən uzaqdır. Kim Cənnətin geniş yerini istəyirsə həmə cəmaata möhkəm sarılsın»⁴⁷. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Şübhəsiz ki, Allah mənim ümmətimi sapıqlıq üzərində bir yerə cəm etməz. Allahın əli cəmaat üzərindədir.

⁴⁶ Əhməd «Musnəd» 4/278-375 əl-Albani həsən.

⁴⁷ Tirmizi 2165, Həkim «Mustədrək» 1/114, İmam Əhməd «Musnəd» 1/18,26, əl-Albani – İbn Əbi Asimin «Sünnə» əsərində səhih olduğunu qeyd edir. Həmçinin də Ziləlul Cənnə 1/42-43 H. 88, Səhih Hədislər Silsiləsi H. 430.

Kim ayrılırsa atəşə doğru ayrılmış olar»⁴⁸. Fadalə b. Ubeyd - *radiyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Üç insan vardır ki, onlardan (hesab günü) sorğu-sual olunmaz. Müsəlmanların cəmaatını tərk edib imamına (idarə-çisinə) üsyan edən və asi olaraq ölə kimsə, sahibindən qaçan və bu halı üzərə ölə kölə və əri yanında yoxkən (paltarı olduğu halda) açıq-saçıq geyinən qadın»⁴⁹. Numan b. Bəşir - *radiyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Cəmaat rəhmət, firqə (ayrılıq) isə əzabdır»⁵⁰. Haris b. Bəşir - *radiyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sizə beş şeyi əmr edirəm. (İdarəçilərinizin əmr və istəklərinə) qarşı tam bir dinləmək və itaət, cəmaata bağlanmaq, hicrət və cihad»⁵¹. İbn Məsud - *radiyallahu anhu*– deyir ki: «Cəmaat Allaha itaətə uyğun gələ şey deməkdir, sən tək qalsan da belə»⁵². İbn Məsud - *radiyallahu anhu*– rəvayət edir ki: «Cəmaatın içində xoşlanmadığınız bir şey şübhəsiz ayrılıq halında sevdiniz bir şeydən xeyirlidir»⁵³. Usamə b. Şərik - *radiyallahu anhu*– rəvayət edir ki, Peyğəmbər –*sallallahu aleyhi və səlləm*– buyurdu: «Allahın əli cəmaatın üzərindədir»⁵⁴. İbn Abbas - *radiyallahu anhu*– rəvayət edir ki, Peyğəmbər –*sallallahu aleyhi və səlləm*– buyurdu: «Allahın əli cəmaatla birlikdədir»⁵⁵. İbn Abbas - *radiyallahu anhu*– rəvayət edir ki, Peyğəmbər –*sallallahu aleyhi və səlləm*– buyurdu: «Kim əmrindən xoşuna gəlməyən bir şey görərsə, ona səbr etsin. Çünki şübhə yoxdur ki, cəmaatdan bircə qarış ayrılıqdan sonra ölə kimsə mütləq cahiliyyə ölümü ilə ölər»⁵⁶. Zeyd b. Sabit - *radiyallahu anhu*–

⁴⁸ əl-Albani «Səhih Sünnən Tirmizi», Ziləlul Cənnə 1/41 H. 82, Səhihul Cəmi 1/367, H. 1786, Səhih Hədislər Silsiləsi 3/319 H. 1331.

⁴⁹ əl-Albani «Ziləlul Cənnə» 1/43 H. 89, «Səhihul Cəmi» H. 3058, «Səhih Hədislər Silsiləsi» H. 542.

⁵⁰ əl-Albani «Ziləlul Cənnə» H. 93, «Səhihul Cəmi» H. 3109.

⁵¹ əl-Albani «Ziləlul Cənnə» H. 1036, «Mişkət» H. 3694.

⁵² Lələkai 1/109.

⁵³ Lələkai 1/108, əş-Şatibi «əl-İtisam» 2/261.

⁵⁴ İbn Əbu Asim «əs-Sünnə» 1/40 H. 81, əl-Albani Təhricu İslahil Məsəcidi H. 61, Ziləlul Cənnə 1/40 H. 81, Səhihul Cəmi 2/1340 H. 8065.

⁵⁵ Tirmizi «Sünnən» 7/2166 həsən-qərib.

⁵⁶ Buxari, Müslim.

rəvayət edir ki, Peyğəmbər –*sallallahu aleyhi və səlləm*– buyurdu: «Üç xislət vardır ki, heç bir müsəlmanın qəlbi bunları yerinə yetirərkən qüsür göstərməz: «Əməli səmimi olaraq Allah üçün etmək, idarəçilərə nəsihət etmək və cəmaata bağlı qalmaq...»⁵⁷. Ömər - *radiyallahu anhu*– rəvayət edir ki, Peyğəmbər –*sallallahu aleyhi və səlləm*– buyurdu: «Bir yerdə yemək yeyin və dağılmayın. Çünki şübhə yoxdur ki, bərəkət cəmaatla birlik-dədir»⁵⁸. Abdullah b. Məsud - *radiyallahu anhu*– deyir ki: «Cəmaat haqqa uyğun olandır. Tək də olsan haqqa uyğun hərəkət edirsən. Bil ki, cəmaat sənsən»⁵⁹. əl-Auzai – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Beş şey var ki, Peyğəmbər –*sallallahu aleyhi və səlləm*– in səhabələri ondan ayrılma-mışlar. Cəmaata qatılmaq, sünnəyə tabe olmaq, məscidi abadlaşdırmaq, Quran oxumaq və Allah yolunda cihad etmək...»⁶⁰. Abdullah b. Mübarək – *rahmətullahi aleyhi* – də cəmaat haqqında soruşduqda o, belə cavab vermişdir: «Əbu Bəkr və Ömər» – dir demişdir. Ona: «Əbu Bəkr və Ömər» vəfat ediblər deyə soruşanda, bu dəfə: «Filan və filankəs-dir» demişdir. Yenə onların vəfat etdiyini xəbər verdikdə o: «Həmzə əs-Sukkəri bir cəmaatdır»⁶¹. Əbu Məsud əl-Əşaridən - *radiyallahu anhu*– dan fitnə ilə bağlı sual soruşduqda demişdir: «Sən cəmaatla birgə olmağa çalış. Şübhəsiz Allah Muhəmməd –*sallallahu aleyhi və səlləm*– in ümmətini zəlalət üzrə bir yerə yığmaz. Təfriqçilikdən çəkin, şübhəsiz təfriqə zəlalətin özüdür»⁶². Abidə b. Ömər əs-Sələmi – *rahmətullahi aleyhi* – Əli - *radiyallahu anhu*– belə demişdir: «Cəmaat halında sənin və Ömərin fikri, ayrılıq halında sənin tək başına olan fikrindən daha çox xoşuma gəlir»⁶³.

⁵⁷ Ibn Əbu Asim «əs-Sünnə» 1/45 əl-Albani səhih.

⁵⁸ Ibn Məcə 3287, 2/1093,1094 əl-Albani Səhih əl-Cəmi» 4/168.

⁵⁹ əl-Laləkai «Şərhu Usuli Etiqadi Əhli Sünnə vəl Cəmaat» 1/108-109.

⁶⁰ əl-Bəğavi «Şərhu Sünnə» 1/217.

⁶¹ əl-Bəğavi «Şərhu Sünnə» 1/216.

⁶² əş-Şatibi «əl-Itisam» 2/261.

⁶³ «Fəthul Bəri» 7/73.

İDARƏÇİLİK MƏSULİYYƏTLİ BİR İŞDİR

İnsanlar üzərində idarəçilik hüququnu götürmək çox məsuliyyətli bir işdir. Çünki belə bir insan ağır bir yükün altına girmişdir. Qiyamət günü hər bir insan öz himayəsi altında olanlara görə cavab verəcəkdir. Ailə başısı olan ata öz yoldaşı və övladlarına görə cavabdehdir, müəyyən bir müəssəsinin başçısı orada olan hər bir işçisinə görə cavabdehdir, dövlət başçısı isə bu dövlətdə yaşayan hər bir şəxsə görə cavabdehdir. İbn Ömər – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Hər biriniz çobansınız (başçısınız) və hər birinizdə əli altında olanlardan məsuldur. Dövlət başçısı çobandır və əli altında olanlardan məsuldur. Kişi öz ailəsində çobandır (başçıdır) və ailəsində olanlara görə məsuldur. Qadın ərinin evində çobandır (başçıdır) və (evinə və uşaqlarına) görə məsuldur. Qulluqçu da çobandır (başçıdır) və öz ağasının malını qorumaqla məsuldur. (Ən nəhayət) isə sizlərdən hər biriniz çobansınız (başçısınız) və hər biriniz də öz əli altında olanlardan cavabdehdir»⁶⁴. (Vəli) Ubeydullah b. Ziyad, Əbu Yəla Məkil b. Yəsar əl-Muzəni – *radıyallahu anhu* – nu vəfatına səbəb olacaq xəstəliyində ziyarət etdikdə Məkil dedi: «Əgər bundan sonra bir müddət də yaşaya-cağımı bilsəydim sənə söyləyəcəyim bu hədisi sənə danışmazdım». Mən Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in belə buyurduğunu dinlədim: «Allahın bir topluluq üzərinə idarəçilik vəzifəsini verdiyi hər bir qul öləcəyi günə qədər idarə etdiklərini aldadıb zülm etmiş olaraq ölərsə Allah ona Cənnətini heç şübhəsiz ki, haram edəcəkdir (Başqa rəvayətdə: Müsəlmanların bütün işlərini üzərinə alan, sonra da onların xeyrinə çalışmayan və onlara sədaqət göstərməyən hər bir dövlət idarəçisi idarə etdiyi xalq ilə bərabər Cənnətə girməyəcəkdir)⁶⁵. Aişə – *radıyallahu anha* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – mənim evimdə olarkən buyurdu: «Allahım! Ümmətimin hər hansı bir işinin başına keçərək onlarla sərt olana Sən də sərt ol! Ümmətimin hər hansı bir işinin başına keçərək onlarla yumşaq (mərhəmətli)

⁶⁴ Buxari 893, Müslim 1829.

⁶⁵ Buxari 7150, Müslim 142.

davranana Sən də yumşaq (mərhəmətli) ol!»⁶⁶. Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «İsrail oğullarını Peyğəmbərlər idarə edirdilər. Bir peyğəmbər öldüyü zaman bir başqa peyğəmbər gələrək onun yerinə keçirdi. (O, ki qaldı mənə) həqiqətəndə məndən sonra Peyğəmbər gəlməyəcəkdir. Lakin məndən sonra çoxlu xəlifələr olacaqdır». Səhabələr: «Ya Rəsulullah! Bizə nə etməyimizi əmr edirsən?» dedilər. Peyğəmbər: «Onlara beyət ediniz. Haqlarını (onlara itaət etməklə) qoruyun. Öz haqqınızı isə Allahdan istəyin. Heç şübhə yoxdur ki, Allah onlardan idarələri altındakılara qarşı vəzifələrindən sorğuya çəkəcəkdir»⁶⁷. Aiz b. Amr – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Ubeydullah b. Ziyadın yanına girərək demişdir: «Ey oğlum! Mən Peyğəmbər – *səllallahu aleyhi və səlləm* – in belə buyur-duğunu dinlədim: «Çobanların (idarəçilərin) ən pisləri zülüm edənlərdir» – nəbadə onlardan biri olasan!»⁶⁸. Əbu Məryəm b. əl-Əzdiy – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Muaviyyə⁶⁹ – *radıyallahu anhu* – Peyğəmbər – *səllallahu aleyhi və səlləm* – in belə buyurduğunu eşitmişdir: «Allah kimi müsəlmanların hər hansı işlərindən birinə idarəçi təyin edərsə və o, kimsə də onların ehtiyaclarından, dərdlərindən üz döndərsə Allah da Qiyamət günü o, kimsənin bütün ehtiyaclarına və dərdlərinə üz döndərər. Bundan sonra Muaviyə – *radıyallahu anhu* – xalqın ehtiyacları ilə məşğul olmaq üçün birini təyin etdi»⁷⁰. Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Üç kimsə vardır ki, Qiyamət günü Allah onlarla danışmaz, onlara nəzər salmaz (baxmaz), onları təmizə çıxarmaz və onlar üçün şiddətli bir əzab vardır. Bunalar zinakar yaşlı, yalançı dövlət başçısı və təkəbbürlü kasıb»⁷¹. Peyğəmbər – *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Üç nəfərin namazı qulaqlarından yuxarı qalxmaz. Ağasından qaçan

⁶⁶ Müslim 1828.

⁶⁷ Buxari 3455, Müslim 6842.

⁶⁸ Müslim 1830.

⁶⁹ Muaviyyə b. Əbu Sufyan – *radıyallahu anhu* – birinci Əməvi xəlifəsi 661-680-cı illər.

⁷⁰ Əbu Davud 2948, Tirmizi 1322.

⁷¹ Müslim 107.

qulun namazı qayıdana qədər, qadının namazı hansı ki, əri qəzəbli halda gecəni keçirdib və bir də xalqın nifrət etdiyi hakimin namazı»⁷².

⁷² Tirmizi.

ƏMİRLİYƏ (İDARƏÇİLİYƏ) CAN ATMAQ ARZUSUNDAN ÇƏKİNMƏK

«Biz bu axirət yurdunu yer üzündə təkəbbürlük etməyənlərə və fitnə-fəsad törətməyənlərə qismət edərik. Gözəl aqibət ancaq Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinənlərindir». (əl-Qəsəs 83) Əbu Səid Abdurrahman b. Səməra - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – mənə buyurdu: «Ey Abdurrahman b. Səməra! Əmir olmağa (hakimiyyətə) can atma. Əgər öz istəyin (tələbin) olmadan idarəçilik sənə verilərsə onda Allahın yardımını görə bilərsən. Yox, əgər öz istəyinlə (tələbinlə) idarəçilik sənə verilərsə onda (Allah) səni bu işlə baş-başa buraxar. Əgər hər hansısa bir işi etməkdə and içərsənsə lakin sonra (and içdiyini) işdən daha xeyirlisini görərsənsə andını pozaraq xeyirli olana yönəl və andın kəffarəsini də yerinə yetir»⁷³. Əbu Zərr - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Ya Əbu Zərr! Həqiqətən də mən səni zəif görürəm. Buna görə də özüm üçün arzu (istədiyimi) sənin üçün də arzu edirəm (istəyirəm). (Sənə xəbərdarlıq edərək nəsihət edirəm ki) iki insan arasında da olsa belə əmir (idarəçi, hakim) olma və hər hansı bir yetim malının idarəçiliyini də üzərinə alma»⁷⁴. Əbu Musa əl-Əşəri - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, mən və iki əmim oğlanları Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gəldik. Onlardan biri: «Ya Rəsulullah! İzzət və Cəlal sahibi olan Allahın əmrinizə verdiyi vəzifələrdən birinə məni əmir təyin et» dedi. Digəri də eyni bir şeylər söylədi. Peyğəmbər: «Allaha and olsun ki, biz bu işi onu istəyəne və ona can atmaqda düşkün olan kimsələrə vermərik»⁷⁵.

İDRƏÇİLİK QİYAMƏT GÜNÜ - PEŞMANÇİLİQDİR

Əbu Zərr - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, mən: «Ya Rəsulullah! Məni (müəyyən bir yerə) idarəçi təyin edərsənmi?» deyə soruşdum. Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – çiyinlərimə vuraraq buyurdu:

⁷³ Buxari 7146, Müslim 1652.

⁷⁴ Müslim 1826.

⁷⁵ Buxari 7149, Müslim 1733.

«Ya Əbu Zərr! Şübhəsiz ki, sən zəif birisisən, bu idarəçilik isə bir əmanətdir. Onu (idarəçiliyi) haqqı ilə (təslim) alıb üzərindəki haqqı yerinə yetirənlər müstəsna olmaqla o, (idarəçilik) Qiyamət günü bir rəzillik və peşmançılıq olacaqdır»⁷⁶. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Həqiqətən sizlər idarəçiliyə səy göstərəcəksiniz o, isə Qiyamət günü bir peşmançılıq olacaqdır. Nə yaxşıdır əmizdirici, necə də pisdir süddən kəsilmək»⁷⁷. Əbu Səid və Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhum* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allahın göndərdiyi hər bir Peyğəmbərin və təyin etdiyi hər bir dövlət idarəçisinin iki (qrup) sirdaşı vardır. Bir qrup ona xeyirli işləri əmr edər və xeyirli işlərə sövq edər. Digər qrup isə ona pis işləri əmr edər və pis işlərə də sövq edirlər. Qorunan Məsum – isə Allahın qoruduğu kimsə olacaqdır»⁷⁸. Aişə - *radıyallahu anha* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah dövlət idarəçisinə xeyir diləyərsə ona sadıq bir yardımçı nəşib edər. Unutduğu zaman ona xatırladar, xatır-ladığı zaman ona yardımçı olar. Əgər Allah dövlət idarəçisinə xeyirin əksini diləyərsə ona pis bir yardımçı nəşib edər ki, unutduğu zaman xatırlatmaz, xatırladığı zaman isə yardımçı olmaz»⁷⁹.

ADİLLİK – İDARƏÇİLƏRİN ƏN GÖZƏL LİBASİDİR

«Şübhəsiz ki, Allah ədaləti və yaxşılığı əmr edər». (ən-Nəhl 90).
«Və adil olun. Çünki Allah adil olanları sevir». (əl-Hucurat 9). «Söz söylədiyi-niz zaman qohumunuz olsa da belə ədalətli olun». (əl-Ənam 152). «Hər hansı bir cəmaata qarşı kininiz sizi ədalətsizliyə sövq etməsin. Ədalətli olun. Bu təqvaya daha yaxındır». (əl-Maidə 8).
Təbəri – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Yəni insanlar arasında hökm verdikdə haqqı deyin. Ədalətli və insafli olun. Haqsızlıq etməyin» 5/395. İbn Kəsir – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Uca Allah hər bir kəsə

⁷⁶ Müslim 1825.

⁷⁷ Buxari 7148.

⁷⁸ Buxari.

⁷⁹ Əbu Davud, Buxari 6177, Müslim 37.

qarşı bütün vaxtlarda və vəziyyətlərdə ədalətli olmağı əmr edir» 2/255. İbn Kəsir – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Əksinə dost və düşmən olan hər bir kəslə ədalətli davranın» 2/44, Şövkani «Fəthul Qadir» 2/7. Peyğəmbər – *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Yeddi sinif insan vardır ki, heç bir kölgənin olmadığı bir gündə Allah onları öz kölgəsi altında kölgələyəcəkdir: «Ədalətli imam (dövlət başçısı), Allaha ibadət etməklə böyüyən bir gənc, qəlbi məscidlərə bağlı olan bir kimsə, bir-birlərini Allah rızası üçün sevən kimsə (görüşəndə də, ayrılanda da bunu Allah üçün edərlər), gözəl bir qadın tərəfindən (zinaya) çağırılan zaman - mən Allahdan qorxuram - deyib ondan uzaqlaşan kimsə, sağ əlin verdiyini sol əlinin bilməyəcəyi şəkildə (gizli) sədəqə verən kimsə, təklidə Allahı yad edib göz yaşı tökən kimsə»⁸⁰. İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Şübhəsiz ki, adil olanlar (Qiyamət günü) Rəhmənin sağında nurdan minbərlər üzərində olacaqlar. Rəhmənin hər iki əli də sağdır. Onlar hökümlərində, ailə haqlarında və əlləri altında olanlarla adil davrananlardır»⁸¹. Auf b. Məlik – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Dövlət başçılarınızdan ən xeyirliləri sizin sevdik-ləriniz və onlardan da sizi sevənlərdir. Sizlərin dua etdikləriniz və onlar-dan da sizin üçün dua edənlərdir. Ən şərilləri isə sizin nifrət etdikləriniz və onlardan da sizə nifrət edənlər. Sizin lənət etdikləriniz və onlardan da sizi lənət edənlərdir». Biz: «Ya Rəsulullah! Belələrinə qarşı çıxmayaq-mı?» deyə soruşduq. Peyğəmbər: «Xeyr, aranızda namaz qıldıqları müddətdə yox (Sizə namazı qıldırıqları müddətdə xeyr)»⁸². İyad b. Ximar – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Üç sinif insan Cənnət əhlidir. Ədalətli əmr, qohum-əqrabasına və hər bir müsəlmana qarşı yumşaq qəlbli və mərhəmətli olan kimsə və ailəsi (övladları ac olduqları) halda tox gözlü olub

⁸⁰ Buxari, Müslim.

⁸¹ Buxari, Müslim, Əhməd 2/160, Nəsai 8/221,222, əl-Albani «Səhihul Cəmius Səğir» 1953, «Məxtəsər Səhih Müslim» 1207.

⁸² Müslim 1855. Başqa rəvayətdə: «Əgər sizlər idarəçilərinizdən xoş olmayan bir şeylər görsəniz onların etdiklərini xoş görməyin. Lakin itaətdən də əl çəkməyin».

dilənməkdən uzaq olan kimsə»⁸³. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Dövlət başçısı (millət üçün) bir qalxandır. Onun önündə (onun başçılığı) ilə hər b edilir. Onunla (düşməndən) qorunulur. Əgər o, millətə Əziz və Cəlil olan Allaha təqva ilə əmr edər və ədalətlə hərəkət edərsə bu əmr və ədaləti səbəbilə ona böyük bir əcr vardır. Əgər təqva və ədalətdən başqa bir şeylə əmr və hökm edərsə bundan da onun əleyhində böyük bir günah vardır»⁸⁴.

GÜNAH OLMAYAN XÜSUSLARDA İDARƏÇİLƏRƏ İTAƏTİN VACİBLİYİ VƏ GÜNAH OLAN XÜSUSLARDA İSƏ ONLARA İTAƏTİN HARAMLIĞI

Əhli Sünnə vəl Cəmaat olan Sələfi Salihin əqidəsinin əsaslarından biri də onlar günahla əmr edilmədikləri müddətdə müsəlmanların əmr sahiblərinə itaəti vacib görürlər. Günah ilə əmr ediləcək olurlarsa, bu xüsusda onlara itaət caiz deyildir. Bundan başqa olan hər bir xüsusda onlara itaət vacibdir. Bu haqda Allah buyurur: **«Ey iman gətirənlər! Allaha, Peyğəmbərə və özünüzdən olan ixtiyar sahiblərinə itaət edin! Əgər bir iş barəsində mübahisə etsəniz, Allaha və Qiyamət gününə inanırsınızsa, onu Allaha və Peyğəmbərə həvalə edin! Bu daha xeyirli və nəticə etibarilə daha yaxşıdır»**. (ən-Nisa 59). İbn Ömər – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Müsəlman bir kimsə (Allaha) asiliklə əmr olunmadığı müddətdə idarəçilərini dinləyib itaət etməsi vacibdir. İstər sevdiyi bir (iş, əməl) olsun, istərsə də sevmədiyi bir (iş, əməl) olsun. (Allaha) asiliklə əmr olunduğu vaxt isə nə dinləmək, nə də itaət vardır»⁸⁵. İbn Ömər – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bizlər Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – i dinləyib itaət etmək üçün beyət etdikdə buyurdu: «Gücünüz çatdığı şeylərdə»⁸⁶. Əli - *radıyallahu*

⁸³ Müslim 2865.

⁸⁴ Müslim 1841.

⁸⁵ Buxari 7144, Müslim 1839.

⁸⁶ Buxari 7202.

anhu – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *səllallahu aleyhi və səlləm* – bir ordu göndərdi və ənsarlardan birini (Abdullah b. Xuzafəni) də onlara başçı təyin edib mücahidlərə də başçılarını dinləmələrini və ona itaət etmələrini əmr etmişdi. Yolda bəzi şeylər başçını qəzəbləndirdi. Başçı: «Mənə odun toplayın deyə əmr etdi. Mücahidlər də ona odun topladılar. Başçı: «Odunu yandırın!» deyə əmr verdi. Mücahidlər odunu yandırdılar. Sonra: «Rəsulullah sizlərə mənə dinləməyinizi və mənə itaət etməyinizi əmr etmişdimi?» deyə soruşdu. Onlar da: «Bəli» əmr etmişdi dedilər. Başçı: «Elə isə bu qaladığınız atəşə girin» dedi. Bu əmirdən sonra əskərlər bir-birilərinə baxmağa başladılar. Sonra isə: «Bizlər atəşdən qaçıb Rəsulullahın himayəsinə sığınmış kimsələrik» dedilər. Onlar bu söhbətlərini davam edərkən başçının qəzəbi soyudu, atəş də söndü. Mədinəyə döndükdə isə bu hadisəni Peyğəmbərə çatdır-dılar. Peyğəmbər: «Əgər mücahidlər bu atəşə girsələrdi artıq ondan bir daha çıxmazdılar. (Çünki əmirə) itaət ancaq mərufdadır» deyə buyurdu⁸⁷.

O, halda halal olan bütün xüsuslarda əmrlərə itaət etmək Əhli Sünnə vəl Cəməatın qəbul etdiyi əsaslardan böyük bir əsasdır. Buna görə də sələf imamları bu məsələni etiqadi əsaslar arasında zikr etmişlər.

ƏMİRLƏRƏ İTƏTİN VACİBLİYİ

İbn Ömər – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim əmrinə itaət etməkdən əl çəkərsə Qiyamət günü (öz leyhinə) qarşı heç bir dəlil olmadan Allahın hüzuruna çıxar. Kim də əmrinə beyət etmədən ölərsə cahiliyyə dövründə ölən kimsə kimi ölmüş olar (Başqa rəvayətdə: Kim cəməatdan ayrılaraq ölmüş olarsa cahiliyyə ölümü ilə ölmüş olar)»⁸⁸. Ənəs – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Əmirlərinizi dinləyib itaət edin. Hətta üzərinizə başı üzüm dənəsi (kimi qapqara) həbəşili bir qulu təyin etsələr də

⁸⁷ Müslim 1840.

⁸⁸ Müslim 1851.

belə»⁸⁹. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Zəngin ikən, fəqir (kasıb) ikən, sevdiniz və ya sevmədiyiniz, hətta (əmir sizə məxsus olan bir şeyi özünə aid etdiyi) durumda da əmirlərinizi dinləyib onlara itaət emək üzərinizə vacibdir»⁹⁰. Yəhya b. Hüseyn rəvayət edir ki, nənəsi Ummul Hüseyn – *radiyallahu anha* – Vida həccində Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – ilə bərabər həcc etmişdir. Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Əgər sizin üzərinizə sizləri Allahın kitabına sövq edən və idarə edən qara dərilili bir kölə vəli (başçı) təyin edilərsə sizlər onu dinləyib və itaət edin»⁹¹. Huzeyfə b. Yəməni - *radiyallahu anhu* – deyir ki, insanlar Allah Rəsulundan xeyir haqqında soruşdılar. Mən isə başıma gəlir qorxusu ilə şərr haqqında soruşurdum. Bir dəfə: «Ey Allahın Rəsulu! Biz cəhalət və küfrün içində idik. Allah bizə xeyir (İslam dinini) nəsim etdi. Bu xeyirdən sonra şərr olacaqmı?» dedim. Peyğəmbər buyurdu: «Bəli» deyə cavab verdi. Mən: «Bu şərrdən sonra yenə xeyir varmı?» deyə soruşdum. O: «Bəli, lakin bu xeyirdə **DƏHAN** vardır» dedi. Dəhan nədir? Ya Rəsulullah! – deyə soruşulduqda o: «Elə bir topluluq gələcək ki, mənim sünnəmdən başqa bir sünnəyə əl atacaqlar. Sənin pis gördüyün bəzi işləri onlar yaxşı görəcəklər» dedi. (Başqa rəvayətdə: «Onların qəlbləri insan surətindəki şeytanların qəlbləri kimidir» dedi. Mən: «Ya Rəsulullah! Onlara yetişsəm nə edim?» dedim. O: «Belinə-belinə vursalar da belə, malını əlindən alsalar da belə əmirin sözünü dinlə və ona itaət et!»). Mən: «Bu xeyirdən sonra şərr olacaqmı?» deyə soruşdum. O: «Bəli, Cəhənnəmin qapılarında duraraq insanları ora dəvət edən insanlar olacaqdır. Kim onlara itaət edərsə onu Cəhənnəmə atarlar» dedi. Mən: «Ya Rəsulullah! Onları bizə vəsf et?» dedim. O: «Onlar bizdəndirlər və bizim dilimizdə danışrlar» dedi. Mən: «Bu söylədiyiniz şeylər məni taparsa onda nə edim?» deyə soruşdum. O: «Müsəlmanların cəmaatına sarıl və imamlarına uy!» dedi. Mən: «Əgər nə cəmaat, nə də imamları olmasa necə!» dedim. O: «Onda ağacın kökündən sarı olaraq

⁸⁹ Buxari 7142.

⁹⁰ Müslim 1836.

⁹¹ Müslim 1838.

ölüm sənə gələnə qədər bu firqələrin hər birindən uzaqlaşıb hamısını
tərk et (başqa rəvayətdə: Bundan sonra Dəccəl çıxacaqdır)»⁹².

⁹² Buxari 3606, Müslim, Əhməd, Əbu Davud.

ƏMİRİ RƏHBƏR QƏBUL ETMƏDƏN BİR GECƏ KEÇİRMƏK BELƏ HARAMDİR

Bunu da bilin ki, hər kim xəlifəlik vəzifəsinə gəlir, insanlar da ətrafında toplanırlarsa, onun xəlifəliyinə razı olurlarsa ona itaət fərz olur, ona qarşı çıxmaq isə haram olur. İmam Əhməd – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Digər əmirlərə xəlifə olana qədər qılıncı ilə qalib gələn və əmirul-muminin deyə adlandırılan bir kimsəyə qarşı Allaha və axirət gününə iman edən bir kimsənin istər yaxşı, istər pis bir kimsə olsun onun imam görməyib bir gecəni keçirməsi o, kimsəyə halal olmaz» Abdus b. Məlikin deyir ki: Mən Əhmədin belə dediyini eşitdim: «Müsəlmanların ittifaq edib seçdiyi, yaxud güclə və ya razılıqla hakimiyyəti ələ almış rəhbərə qarşı üsyan edən kimsə müsəlmanların vahid kəlməsini parçalayar və Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən rəvayət edilmiş hədislərə müxalif olar. Əgər o, üsyankar belə halda ölərsə cahiliyyət ölmü ilə ölür. Rəhbərə qarşı döyüşmək, üsyan etmək halal deyil. Kim bunu edərsə o, doğru yoldan və hədislərdən uzaqlaşmış bidətçidir»⁹³. İbn Həcər – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Güc işlədərək idarə başına gələn bir kimsəyə itaətin və onunla birlikdə cihad etməyin vacib olduğuna, ona itaət etmənin ona qarşı çıxmaqdan xeyirli olduğunu icma ilə qəbul etmişlər. Çünki bu yolla qanların tökülməsinin qarşısı alınır»⁹⁴. Yəni bir kimsənin: Mən ona yalnız Allaha itaət olan məsələlərdə itaət edəcəyəm – deməsi düzgün deyildir. Çünki Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – yalnız Allaha asiliyi əmr edən rəhbərlərə itaət etməməyi buyurmuşdur.

ƏMİRLƏRİN ZÜLMÜNƏ VƏ ƏDALƏTSİZLİYİNƏ SƏBR ETMƏK

Əbu Huneydə Valid b. Hucr - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Sələmə b. Yəzid əl-Cufi Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə sual verərək dedi: «Ey Allahın Rəsulu! Başımıza bizlərdən itaət istəyən lakin (bizə qarşı vəzifələrini yerinə yetirməyib) haqqımızı bizlərə

⁹³ İmam Əhməd «Məsəil və Rəsəil fil Əqidə» 2/5, Əbu Yala «Əhkamus Sultaniyyə» s. 23.

⁹⁴ Fəthul Bəri 13/9.

verməyən əmirilər gələrsə nə buyurursun, bizlərə xəbər ver?». Allah Rəsulu onun bu sualını göz ardı etdi. Lakin Sələmə bir müddətdən sonra sualını yenidən təkrar etdi. Peyğəmbər: «Dinləyib (eşidib) itaət edin. Onlar öz üzərlərinə düşəndən sorumludurlar, sizlər isə öz üzərinizə düşəndən sorumlusunuz» deyərək buyurdu⁹⁵. Abdullah b. Məsud - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Həqiqətən də məndən sonra bir çox ayrılıqlar və bir çox da sizin xoşlamadığınız şeylər baş verəcəkdir». Səhabələr: «Ya Rəsulullah! Bizlərdən bu günlərə çatanlara nə etməyini əmr edirsən?» dedilər. Peyğəmbər: «Sizlər üzərinizə düşən haqqı (itaəti) yerinə yetirin (onlara veriləcək şeyləri onlara verin), öz haqqınızı isə Allahdan istəyin» deyərək buyurdu⁹⁶. Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «(Həlak olan) üç kimsə vardır ki, onların halını heç soruşma! Müsəlman idarəçisinə üsyan edib müsəlman cəməatından ayrılan və asi olaraq ölən kimsə, ağasından qaçıb o, halı üzərə ölən qul və ya (cariyə), əri yanında olmadığı halda (ərinin olmadığından istifadə edərək) imkanları da olduğu halda açıq-saçıq geyinərək çölə çıxan qadın. Bunların halını heç soruşma!»⁹⁷.

ƏMİRLƏRƏ DUA ETMƏK

Əhli Sünnə vəl Cəməatın mövqeyindən biri də budur ki, onların saleh olmaları, doğru yolda yürümələri və hidayət üzərə olmaları üçün dua etmək Sələfi Salihin izlədiyi bir yoldur. İmam əl-Bərbəhari – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Sən bir kimsənin rəhbərə qarşı bəd dua etdiyini görsən bil ki, o bidət sahibidir. Əgər bir kimsənin rəhbərin islah olması üçün dua etdiyini görsən bir ki, o – Uca Allahın izni ilə – sünnətə bağlı bir kimsədir»⁹⁸. Fudeyl b. İyad – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Əgər mənim qəbul ediləcək bir duam olsaydı bunu mütləq rəhbər üçün ayırdım. Çünki bizlər onların islah olunmaları üçün dua etməklə əmr olunduq, onlara bəd dua etməklə isə qadağan olunduq.

⁹⁵ Müslim 1846.

⁹⁶ Buxari 7052, Müslim 1843.

⁹⁷ Buxari «Ədəbul Mufrad», Təbərani, «Mucəmul Kəbir», əl-Albani «əs-Səhihə» 541.

⁹⁸ «Şərhu Sünnə» s. 116.

İstərsə haqsızlıq etsinlər, istərsə zülm. Çünki onların zülm və haqsızlıqları öz əleyhlərinə-dir. Slamat olmaları isə həm özlərinə, həm də müsəlmanların lehinədir. Digər tərəfdən onların islah olunmaları ilə ümmət də islah olur. Çünki mənim salehliyim yalnız özümün, başçıların salehliyi isə bütün müsəlman-ların (ölkələrin islahı) xeyrinədir – bu sözləri eşidən İbn Mübarək – *rahmətullahi aleyhi* – onun alnından öpərək: «Ey xeyir (işlərin) müəllimi! Bunu sənin kimi gözəl (şəkildə kim çatdıra bilərdi?»⁹⁹. Həsənül Bəsri – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Onu da bil ki – Allah sənə rəhm etsin – hökmüdarların zülmələri Allahın intiqamlarından bir intiqamdır. Uca Allahın intiqamlarına da qılıncla qarşılıq verilməz. Bu intiqamlar dua, tövbə, Allaha dönüş, günahlardan çəkinmək ilə bir tərəf edilir və silinir. Allahın intiqamı qılıncdan daha da kəskindir»¹⁰⁰. Başqa bir rəvayətdə: «Həsənül Bəsri – *rahmətullahi aleyhi* – Həccəyə bəd dua edən bir kimsənin sözlərini eşitdikdə belə demişdir: «Bunu etmə, Allah sənə rəhmət etsin. Əslində bu müsibətlər sizə öz əllərinizlə etdiklərinizdən ötrü gəlmişdir. Biz qorxuruq ki, Həccəyə əsr edilir və ya ölürsə, meymunlar və donuzlar gəlib sizə rəhbər olurlar»¹⁰¹. İmam Nəvəvi – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Müsəlman rəhbərlərə nəsihətə gəlincə, haqq üzərə onlara yardım etmək, bu xüsusda onlara itaət etmək, yumşaqlıqla və uyğun bir dillə onlara haqqı əmr etmək, onları başa salmaq, öyüd vermək və unutduqları şeyləri onlara təkrar bildirməklə olur»¹⁰². əl-Xalləl öz «Sünnə» 1/83 əsərində İmam Əhməd– *rahmətullahi aleyhi* – nin rəhbərlər haqqında belə dediyini rəvayət etmişdir: «Mən gecə-gündüz imam üçün müvəffəqiyyət arzulayıram və Allahın ona kömək olması üçün dua edirəm və bunu özümə vacib bilirəm».

ƏMİRLƏRƏ NƏSİHƏT ETMƏK

Əbu Bəkrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim əmrini alçaldarsa Allah da onu

⁹⁹ «Şərhu Sünnə» s. 114, Əbu Nueym «Hiylətul Övliya» 8/91.

¹⁰⁰ İbnul Cövzi «Ədəbul Həsənül Bəsri» s. 119.

¹⁰¹ İbnul Cövzi «Ədəbul Həsənül Bəsri» s. 119.

¹⁰² Şərhu Səhih Müslim 2/241.

alçalıdır»¹⁰³. Əbu Ruqayyə Təməmi b. Əus əd-Dari - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər –*sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Din nəsihətdir». Kimə? (Ya Rəsulullah!) deyə soruşduq. (Peyğəmbər) buyurdu: «Allaha, kitabına, rəsuluna, müsəlmanların rəhbərlərinə və bütün müsəlmanlara»¹⁰⁴. Bir halda ki, nəsihətin vacibliyi sübuta yetrildi, deməli hər bir müsəlmanın buna riayət etməsi labüddür. İbn Rəcəb – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Müsəlman rəhbərlərə qarşı nəsihətə gəlinə – onları saleh və ədalətli görmək, müsəlmanların bir əmir ətrafında birləşmələrini istəmək, müsəlmanların dağılmasını, partiyalara, firqələrə bölünməsinə istəməmək, Allahın əmrlərinə uyğun gələn hər bir məsələdə onlara itaət etmək, onlara qarşı çıxmaq istəyənlərə nifrət hissi bəsləmək və Allaha itaətdə onların güclənməsini ümüd etmək»¹⁰⁵.

İyad b. Gənəmin Hişam b. Hukeyməyə belə dediyi rəvayət olunur: «Məgər sən Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in: «Kim öz başçısına nəsihət vermək istəyirsə bu işi (hamıya) car çəkərək aşkarda ona bildirməsin. (Əksinə) onun əlindən tutub xəlvətə çəkilsin. Əgər başçısı onun bu nəsihətini qəbul edərsə söz yox, yox əgər qəbul etməzsə artıq nəsihət verən öz borcunu yerinə yetirmişdir» sözlərini eşitməmişən-mi?»¹⁰⁶. İbn Bazz – *rahmətullahi aleyhi* – bu hədis ilə bağlı deyir ki: «Saleh Sələflər heç vaxt əmirlərin səhflərini bəyan etməzdilər. Onlar haqqında məscidlərin minbərlərindən xəbər verməzdilər. Çünki onlar bilirdilər ki, bu cür əməllər pis nəticələrə və əmirlərə haram olmayan əməllərdə də itaətsizliyə gətirib çıxardır. Əmirlərə qarşı bu cür çıxışlar üsyanlara gətirib çıxardır ki, bunun da ziyandan başqa bir nəticəsi olmur. Saleh Sələflər onlara nəsihətlər verər, onlara məktublar yazar, yaxud da əmirlərə yaxın olan insanlar vasitəsilə onlara gözəl nəsihətlər verərdilər. İnsanları günahlardan çəkəndirdikdə (içkidən,

¹⁰³ Tirmizi 2225 zəif hədis.

¹⁰⁴ Səhih Müslim 55.

¹⁰⁵ Cəmiul Ulum bəl Hikəm 1/222.

¹⁰⁶ İbn Əbi Asim «Sünnə» Məhəmməd Nəsinin təhqiqi ilə 2/521 hədis 1096, Həkim «Mustədrək» 3/329 hədis 5269, Beyhəqi «Sünnənul Kubra» 8/164, Təbərani «Mucəmul Kəbir» 17/167 hədis 1007.

zinadan, rüşvətdən və s.) onların adlarını çəkmədən bunu edərdilər. İstər bu alim olsun, istərsə də sıradan bir müsəlman»¹⁰⁷. İbn Həcər – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Bu hədis bizlərə onu bəyan edir ki, əmirlərlə danışdıqda onlara hörmətlə yanaşmalı və onlarla danışdıqda müəyyən ədəb formalarına riayət edilməlidir»¹⁰⁸. (İdarə etdiyi) dövlətdəki insanların yaşayış tərzindən və onun haqqında olan fikirlərini əmirə bildirmək. Bunu da etdikdə mülayim bir formada, ədalətli bir şəkildə etmək lazımdır ki, (başqalarına əziyyət vermədən) istənilən nəticəyə çata biləsən»¹⁰⁹.

Bütün bu sözlər bizim əmin-amanlığımız və Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in dediklərinə itaətimiz üçündür. Əgər onlara riayət etsək Allahın izni ilə biz nicat tapanlarıq. Yox əgər asi olsaq Əhli Sünnə vəl Cəmaata müxalifliyimiz qədər ixtilaf və nöqsanlara düçar olarıq. Buna görə də bütün müsəlmanların islahını istəyən hər bir kəs səmimi qəlbdən Allahın izni ilə onlara başçılıq edən kimsənin islahını, onun Allahın kitabı və Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in sünnəsilə əməl etməyə müvəffəq olmasını dua etməlidir. Biz heç də tutulan yolun və əməlin Quran və Sünnə ilə olmasını kimdənsə az istəmirik. İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Bunun da səbəbi odur ki, əgər xəlifə və əmir saleh olarlarsa onların ardınca bütün xalq da gedər, yox əgər onlar günah içərisində batarlarsa bu aqibət bütün xalqı da bürüyər. Buna görə də Osman – *radıyallahu anhu* – deyir ki: «Həqiqətən də Allah əmirin əli ilə bir tək Quranın vasitəsilə etmədiyini edir»¹¹⁰. Bu qayda bütün əməlisaleh müsəlmanlara aiddir ki, onlar əmirləri üçün dua etsinlər, onların xətalarını ört-basdır edərək onlara nəsihət verməyə çalışsınlar. Heç bir müsəlmana yaraşmaz ki, əmirlərin səhflərini xalqın içərisində bəyan edərək onları gözdən salmağa çalışsın.

¹⁰⁷ Fəvalar toplusu 27-28 səh.

¹⁰⁸ Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in Rum, Fars imperatorlarına göndərdiyi məktublarından da biz bunun şahidi ola bilərik. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – onlara müraciət etdikdə: Böyük Fars imperatoru, Əzəmətli Rum imperatoru deyə müraciət edərdi.

¹⁰⁹ Fəthul Bəri 13/53.

¹¹⁰ Məcmuu Fətava 28/391.

MÜSƏLMAN ƏMİRLƏRƏ QARŞI ÇIXMAĞIN QADAĞAN EDİLMƏSİ

Abdullah b. Amr - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «...Namaza toplanın» deyə nida etdi. Biz də Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* –in hüsurunda toplandıq. O, buyurdu: «Həqiqətən də məndən əvvəl yaşamış hər bir Peyğəmbərin üzərinə düşən borc ümmətini onlara xeyirli olan şeylərə sövq etməsi və ümməti üçün şərr olan şeylərdən isə çəkəndirməsidir. O, ki qaldı bu ümmətə, ilk dövrləində onlara xeyir-bərəkət veriləcəkdir¹¹¹, sonda isə bir çox bəlalər və sizin xoşlamadığınız bir çox işlər baş verəcəkdir. Üzərinizə (gecə qaranlığı) kimi fitnələr çökəcəkdir ki, hər bir fitnə əvvəlkindən daha şiddətli və ya (əvvəlki sonra gələn fitnədən daha yüngül olacaqdır). Elə bir fitnələr gələcəkdir ki, hər bir mömin: «Bu məni həlak edəcək fitnədir» deyəcəkdir. Sonra o, fitnə qaldırıldıqdan sonra digəri daha ağır gəldikdə mömin: «(Məni həlak edəcək fitnə) budur» deyəcəkdir. Kim bu (fitnə dönəmində) Cəhənnəmdən uzaqlaşdırılıb Cənnətə girməyi arzu edərsə ölüm onu yaxaladığı zaman Allaha və Axirət gününə iman edən birisi olsun və insanlarla necə özü ilə rəftar olunmağı arzu edərsə o, cür də rəftar etsin. Hər kim də əmirinə beyət edərək əlini tutub qəlbini ona verərsə gücü çatdığı qədər ona itaət etsin. Bir başqası da gəlib (hakimiyyət) üstündə onunla mübarizə apararsa onun boynunu vurun»¹¹². Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Ey Ənsar cəmaatı! Məndən sonra sizlər (dünya işlərində sizə məxsus olan bir şeyi özlərinə aid etdiyi) zamana qovuşacaqsınız. Bununla bərabər sizlər səbr edin. Nəhayət (Qiyamət günü) Kövsər hovuzu başında mənimlə qovuşa-na qədər»¹¹³. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Hər kim (əmirə) itaətdən çıxar və cəmaatdan ayrılaraq bu hal üzərə ölərsə o, kimsə bir

¹¹¹ Qurtubi deyir ki: «Burada qəsd ilk üç Rəşidi xəlifələri nəzərdə tutulur. Çünki onların dövrlərində İslam ümməti birliyi ilə seçilirdi».

¹¹² Müslim 1844.

¹¹³ Müslim 1845.

cahiliyyə ölümü ilə ölmüş olar. Hər kim haqq və batil olduğu bilinməyən məchul və qaranlıq bir müharibənin kor-koranə asılmış bayrağı altında sırf qövmiyyət üçün (heç bir haqqın yüksəlməsi üçün deyil) mübarizə edərək (və ya bu işə yardım edərək) öldürülərsə o, kimsə mənim ümmətimdən deyildir...»¹¹⁴. Arfəcə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Hər kim bu ümmətin işini birlik və bərabərlik halda ikən onu firqə-firqə bölmək istərsə harda olursa olsun o, təfriqəçi insanı qılıncı vurun (Başqa rəvayətdə: Bütün işləriniz tək bir adam üzərində birlik və vəhdət halında ikən sizlərə biri gəlib birliyinizi parçalamaq və ya topluluğunuzu firqə-firqə bölmək istərsə onu öldürünüz)»¹¹⁵. Əbu Səid əl-Xudri - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «İki dövlər başçısına beyət olunduğu zaman o, ikisindən birini öldürünüz»¹¹⁶. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim mənə itaət edərsə Allaha itaət etmiş olar, kim də mənə asi olarsa heç şübhəsiz ki, Allaha asi olmuş olar. Hər kim əmirə itaət edərsə mənə itaət etmiş olar, hər kim də əmirə asi olarsa mənə asi olmuş olar»¹¹⁷. İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim əmrindən xoşa gəlməyən bir hadisə ilə qarşılaşarsa buna səbr etsin. Çünki kim əmrinə qarşı üsyan edərək itaətdən bir qarış uzaqlaşarsa cahiliyyə dönəmində ölənin kimi ölər»¹¹⁸.

RƏHBƏRİ SÖYƏN, GÖZDƏN SALMAĞA ÇALIŞAN VƏ DAİMA NARAZILIQ EDƏN (DEYİNƏN) KİMSƏLƏR BARƏSİNDƏ

İmam Acurri – *rahmətullahi aleyhi* – əş-Şəria adlı kitabının səh 21-də deyir ki: «Sələf və Xələf alimləri Xəvariclərin pis bir qövmi, Allah və Onun Rəsuluna qarşı üsyan etmiş günahkarlar topluluğu olduğu xüsusunda ixtilaf etməmişlər. Onlar oruc tutsalar da, namaz qılsalarda

¹¹⁴ Müslim 1848.

¹¹⁵ Müslim 1852.

¹¹⁶ Müslim 1853.

¹¹⁷ Buxari 7137, Müslim 1835.

¹¹⁸ Buxari 7143, Müslim 1849.

və etdikləri digər ibadətlərdə çox həvəs göstərsələr də bütün bu əməllərin onlar üçün bir faydası yoxdur. Bununla belə onlar yenə də yaxşılığı əmr etməyi və pislikdən çəkinməyi açıqca etsələrdə bu etdikləri onlara bir xeyir gətirməz. Çünki onlar Qurani Kərimi öz istək və arzularına görə təfsir etmişlər və müsəlmanlara qarşı batili haqq göstərmək mücadiləsinə girmiş bir qövmdür». Digər bir yerdə isə səh 28-37-də deyir ki: «Xaricilə-rin bir görüşünə sahib olub, adil olsun və ya zalım olsun, bir imama qarşı çıxan və bu uğurda yollara düşüb insanları imamın əleyhinə toplayaraq qılıncına sarılan və müsəlmanların qanını axıtmağı halal görən kimsəyi nə Quran oxuması, nə namazlardakı qiyamının uzunluğu, nə orucunun davamlığı, nə də elmlə əlaqəli sərf etdiyi gözəl sözləri sizləri aldadıb çaşdırmasın» deyər və onlar haqqında hədisləri bir-bir zikr edər. Xaricilərin məzhəbindən çəkəndirmək üçün zikr etdiyim bu xəbərlər Kərim olan Allahın qoruduğu kimsə üçün açıq-aydın bir xəbərdir. Çünki belə bir kimsə Xəvariclərin fikirlərini mənimsəməmiş, imamların pislik-lərinə və idarəçilərin zülm-lərinə səbr etmiş, onlara qarşı qılıncıyla üsyanda olmamışdır. Allahdan həm özündən, həm də bütün müsəlman-lardan zülmü qaldırmasını istəmiş, idarəçilərə saleh dua etmişdir. Yenə də onlarla birlikdə həcc etmiş, müsəlmanların düşmənlərinə qarşı idarəçilərlə birlikdə cihad etmiş, onların arxasında namaz, cümə və bayram namazlarını qılmışdır. Onlara itaət etməyi əmr edildikdə gücü çatdığı təqdirdə onlara itaət etmiş, əgər mümkün olmamışsa öz üzürünü onlara bildirmişdir. Əgər ona günah etməyi əmr etmişlərsə onlara itaət etməmişdir. Sonra o, idarəçilər arasında fitnələr zamanı evinə çəkilməmiş, dilini və əlini tutmuş, onların hallarına meyl etməmiş və fitnəyə yardım etməmişdir. Həqiqətən də bu özəlliklərə sahib olan kimsə Allahın diləməsi ilə doğru yol üzərindədir». İmam Şəukani – *rahmətullahi aleyhi* – öz Seylul Cərrah adlı kitabında 4/556-da deyir ki: «Bəzən imamın xətalari açıqca görünən kimsənin idarəçisinə nəsihət edərək şahidlərin gözləri önündə onların ayıblarını ifşa etməyərək hədisdə keçdiyi kimi imamın əlindən tutaraq və onunla təkbətək qalaraq nəsihət etməkdir. Bununla bərabər ona qarşı nəsihətdə ədalətli olmalı və Allahın sultanını yer üzündə zəlil buraxmamalıdır. İmamlar zülm-lərində hansı dərəcəyə çatırlarsa çatsınlar namazlarını qıldıqları və onlardan açıq-aydın bir küfr olmadığı müddətdə onlara qarşı çıxmağın caiz olmadığıdır. Bu mənada varid olan hədislər mütəvatir dərəcəsindədir. Fəqət idarəçisinə itaət edən kimsə bunu da bilməlidir ki, idarəçisinə Allaha itaətdə itaət etməli, Allaha üsyan olan məsələlərdə isə üsyan etməməlidir. Çünki yaradana üsyanda yaradılana itaət yoxdur». İbn Qeyyim – *rahmətullahi aleyhi* – «Miftahu Darus Səadə» adlı əsərində

qeyd edir ki: «Müsəlmanların cəmaatına bağlı qalmaq» sözü qəlbi saxtakarlıq və hiyləgarlıqdan təmiz-ləyən səbəblərdəndir. Çünki bu sifətə sahib olan kimsə sırf müsəlman-ların cəmaatına bağlandığından ötrü öz nəfsi üçün istədiyini (sevdiyini) onlar üçün də sevər, öz nəfsi üçün xoş görmədiyini onlar üçün də xoş görməz. Onları üzən şey onu da üzər, onları sevindirən şey onu da sevindirər. Bütün bu sifətlər müsəlmanları buraxaraq onları tənə etməklə bərabər eyibləri ilə əlləşən Rafizilər, Xəvarivlər, Mötəzilə və s. əməllərinin tam tərsidir. Çünki onların qəlbləri saxtakarlıq və kinlə doludur». İmam Təhavi – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Müsəlman əmir sahiblərinə və imamlarımıza qarşı haqsızlıq etsələr də belə onlara qarşı çıxmağı uyğun görmərik və onların əleyhinə dua etməyin. Onlara itaətdən də əl çəkməyin. Onlar bizlərə günah etməyi əmr etmədikcə onlara itaəti Allaha itaət dairəsində fərz görürük. Allaha qarşı çıxmağı bizə söyləmədikləri müddətdə onlara xeyirlə dua edərik»¹¹⁹. Şeyxul İslam İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – demişdir: «Əhli Sünnənin məşhur nəzər nöqtəsinə əsasən onlar başçıya qarşı çıxmağı və onunla qılınc vasitəsilə döyüşməyi düzgün hesab etmirlər və bu başçının zülm etməsindən asılı deyildir. Buna dəlil Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən nəql edilən çoxsaylı hədislərdir. Çünki döyüş və fitnədəki fəsad, başçının döyüş və fitnəsiz hasil olmuş zülmündən daha böyükdür. İki fəsadlı işin daha böyük sayılanı isə ondan kiçik sayılandan irəli keçirilə bilməz. Başçıya qarşı çıxması ilə əvvəlkindən daha böyük bir fəsada səbəb olmayan bir dəstə, bəlkə də heç yoxdur»¹²⁰. Başqa bir yerdə o, demişdir: «Nadir hallar istisna edilməklə, başçıya qarşı çıxan hər bir şəxsin bu əməli xeyrindən qat-qat artıq şərnlə nəticələnmişdir... Bütün bu deyilənlər, Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – in başçıların haqsızlıqlarına səbr etməyi, onlarla döyüş aparmamağı və onlara qarşı qiyam qaldırmamağı nə üçün əmr etdiyinə aydınlıq gətirir. Bu, bəndə üçün daha xeyirli bir işdir. Hər hansı bir şəxs bununla qəsdən və ya səhvən razılaşmazsa, onun tutacağı işdə xeyirdən daha çox dağıdıcılıq halları baş verəcəkdir»¹²¹. Fitnələr baş verən zaman, bir pislili yox etmək istəyən, ondan daha böyük olanına qapı açmamalıdır.

Hətta Əli - *radıyallahu anhu* – və Müaviyyə - *radıyallahu anhu* – arasında belə bir fitnə düşdü. Osman - *radıyallahu anhu* – isə, məhz bu səbəbdən öldürüldü. Çox saylı səhabələr və digərləri açıq-aşkar

¹¹⁹ «Şərhu Əqidətul Tahaviyyə» əl-Albaninin təhqiqi ilə səh 379.

¹²⁰ Minhəcus-Sünnə 3/390.

¹²¹ Minhəcus-Sünnə 4/527-532.

şəkildə etiraz edildiyinə və eyiblər car çəkildiyinə görə qətlə yetrildi. İnsanlar bu hadisələrdən sonra öz başçalarına nifrət edərək onları öldürdülər. Allah-dan bağışlanma diləyirik¹²². Şeyx əl-Albani – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Deyilənlərdən məqsəd budur ki, Xəvariclər İslamda bədnam bir yol qoyaraq, müsəlmanların başçalarına qarşı itaətsizlik göstərməyi əsrlər boyu özlərinin – dini - məqsədinə çevirmişlər. Baxmayaraq ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – çoxsaylı hədislərdə onlara qarşı ehtiyatlı davranmağı tapşırırmışdır. Belə rəvayətlərdən biri - Xəvariclər Cəhənnəmin itləridir - hədisidir. Əslində, onlar öz başçalarını, açıq-aşkar (yəni, insanı İslam dinindən çıxaran) küfr etdiklərinə görə deyil, zülmkar-lıq, günah və fəsiqlik etdiklərinə görə təkfir edirdilər. Bu gün, İslamın müqəddəs ilahi prinsipləri ilə səthi tanış olmuş bir dəstə müsəlman gənc, bir çox hakimlərin Allahın endirdiyi ilə hökm etmədiyini görərək, elm, fiqh və hikmət sahibləri ilə məsləhətləşmədən itaətsizlik göstərməyə çalışırlar. Onların bu məsələni özbaşına həll etməsi, Misirdə, Suriyada və Əlcəzairdə nahaq qanların tökülməsi ilə nəticələnən ümumi bir fitnəyə səbəb olmuşdur. Bu yerlərdən də öncə Məkkədə (son dərəcə ağır nəticələr vermiş) fitnə-fəsad törədilmişdir. Onlar belə əməlləri ilə Xəvariclər istisna olmaqla, Sələf və Xələflərdən ibarət müsəlmanların riayət etdiyi bu səhih hədisə (Allah yanında sübutunuz olacaq açıq-aşkar bir küfr görməyincə) müxalif olmuşlar. (Səhih Hədislər Silsiləsi). Şeyx əl-Albani – *rahmətullahi aleyhi* – demişdir: «Yazı və mühazirələrində başçıya qarşı çıxmağı elan edən bu adamlar, mənim tənqidi baxışlarıma görə, əvvəla şəriət hökmlərindən xəbərsizdilər. Çünki Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən asiliklər istisna olmaqla rəhbərə itaət barədə çoxsaylı hədislər rəvayət olunmuşdur. (Səhih 179). Başqa hədis-lərdə isə, açıq-aşkar küfr görməyincə sənə zülm etsələr və ya döysələr belə onlara itaət etməyin vacibliyi bildirilmişdir. "Fiqh üsulu" elminə görə, əgər müsəlman və ya müsəlmanlar hər ikisi fəsadlı, lakin təhlükə baxımından biri digərindən daha qorxulu bir işlə üzləşərlərsə, kiçiklə böyüyün

¹²² Ələqatü Beynəl-Hakim vəl-Məhkum səh. 23.

qarşısını almalıdırlar. Başqa sözlə desək, xoşumuza gəlməsə də kiçik fəsadla razılaşıaraq özümüzü daha böyüyündən qoruyuruq. Üsul və fiqh alimləri arasında bu hədislərə şamil etdiyim "fiqh üsulu" qaydası barədə heç bir ixtilaf yoxdur. Çünki hakimlərə qarşı çıxmaq daha böyük bir fitnəyə səbəb olur. Hansısa bir hakimin zülm və ya haqsızlıq etməsi, yaxud da bəzi şəriət hökmlərinə əhəmiyyət verməməsi işin bir tərəfidir. Məsələnin digər tərəfi isə, mən bunu öz düşüncəmlə, lakin irəlidə qeyd etdiyim şəriət dəlillərinə əsaslanaraq deyirəm: Əgər müsəlman hakimlərə qarşı çıxmağın icazəli olduğunu fərz etsək belə bunun icrası yolveril-məzdir. Çünki təəsüflər olsun ki, biz bu gün kafir müşriklərin müsəlman ölkələrinə qarşı düşmənçiliyindən şikayətlənirik. Əgər bu qiyamçılar bizi müsəlman hakimlərə qarşı çıxmaq istəyirlərsə, elə qoy kafir müşriklərə qarşı çıxsınlarda. Lakin onlar fitnəni müsəlmanlar arasında səpmək istəyirlər. Bu səbəbdən mən, iki şeydən çox şübhələnirəm. Birincisi, bu adamların həqiqətən İslamı qəbul etməsi, yəni qorxuram ki, bunlar müsəlman cildinə girmiş düşmənlər olsun. İkincisi isə, onların əməllərin-də müsəlman olmalarına baxmayaraq nadanlığın kökündə dayanmış cahillər olmasıdır. Deməli bu gün qiyamdan danışılması heç bir vəchlə yolverilməzdir. Buna görə də biz, qiyamçıları və ya qiyama qalxmağa çağıranları ya çirkin niyyətlərlə İslama daxil olanlar, ya da Allahın Muhəmməd – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in qəlbinə endirdiyi İslamdan xəbəri olmayan və nadanlığın (cəhalətin) kökündə dayanan müsəlmanlar olması fikrindəyik»¹²³.

Günümüzdə bəzi insanlar, mən bu sözlərin icraçısı deyiləm, sadəcə təbliğatçısıyam, deyərək cəmaat arasında şər yayırlar. Dahi alim İbn Həcər – *rahmətullahi aleyhi* – Xəvariclərin parçalandığı firqələrini sadalayaraq demişdir: «Qaidiyyə - başçılara qarşı qiyamı bəzəyən, lakin eyni zamanda qiyama qoşulmayan firqəyə deyilir»¹²⁴. Saleh əl-Useymin – *rahmətullahi aleyhi* – deyir: «İnsanı təcəccübləndirən Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə tənə etmə şəkli. Belə ki, Ona: Ədalətli ol! Sən bu bölgünü Allah xatirinə etmədin - deyilmişdir.

¹²³ Fətəva əl-Uləmə əl-Əkəbir səh. 91.

¹²⁴ Hədyus-Səri 483, Gərrasul-Əsəsi 373.

Peyğəmbər isə buyurmuşdur: Bu kişiye oxşayanlar peyda olacaq ki, sizin namazınız onların namazları ilə müqayisədə dəyərsiz sayılacaq¹²⁵. Bu, hakimlərə qarşı çıxmanın qılinc və sözlə ola bilməsinə ən böyük sübutdur. Çünki bu kişi, Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə qarşı əlinə qılinc götürməmişdi. Lakin Ona – *sallallahu aleyhi və səlləm* – öz etirazını bildirdi. Əhli Sünnənin bəzi kitablarında itaətsizliyin qılınca olmasına gəlincə bu, Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – in bildirdiyi kimi, ən son mərhələdəki üsyandır. Məsələn zina gözlə, qulaqla, əllə və ya ayaqla olur. Lakin bunların ən böyüyü və əsil zina sayılanı, övrət yeri ilə ediləni-dir. Buna görə də Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurmuşdur: «Övrət bu işi ya təsdiqləyəcək ya da yalanlayacaq»¹²⁶. Bu, belə bir ifadə işlətməmiş alimlərin güddükləri məqsəddir. Biz hadisələrin cərəyan etməsini müşahidə edərək tam yəqinliklə bilirik ki, qılınca qiyama qalxmaq üçün ilk öncə təbliğat aparmaq lazımdır. İnsanların səbəbsiz yerə qılinc götürüb başçıya qarşı çıxması qeyri mümkündür. Təbii ki, onlar arasında söhbət aparılmalıdır. Deməli, sözlə hakimə qarşı çıxmaq həqiqi qiyam sayılır. Buna sübut irəlidəki hədislər və baş verən hadisələrdir. Hədislərə gəlincə, artıq onları bildiniz. Baş verənlərə gəlincə biz tam yəqinliklə bildiririk ki, qılınca qiyam sözlə qiyamın bir hissəsidir. Çünki insanlar «Ya Allah, get qılınıcı götür» deməklə başçıya qarşı çıxırlar. İlkin olaraq başçının pislənməsi və yaxşı işlərinin ört-basdır edilməsi kimi bir başlıq olmalıdır ki, insanların qəlbi nifrətlə dolsun. Məhz bu zaman insanlar bəlaya düşər olurlar»¹²⁷.

Ənəs b. Məlik - *radıyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «İdarəçilərinizi söyməyin, onları aldatmayın və onlara ağız əyməyin. Allahdan qorxun və səbr edin. Həqiqətən də əmir (idarəçilərinizin zülmündən qurtulmanız) yaxındır»¹²⁸. «Əbu

¹²⁵ Buxari 6163, Müslim.

¹²⁶ Buxari 6343, Müslim 2657.

¹²⁷ Bu sözlər Şeyx Useyminin, Imam Şovkaninin "Raful-Əsətin fi Hukmil-ittisal bisələtin" kitabına verdiyi açıqlamalardan götürülmüşdür. Həmçinin Fətəva əl-Uləmə əl-Əkəbir səh. 95.

¹²⁸ əl-Albani «Ziləlul Cənnə» hədis 1015.

Bəkrə - *radıyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sultan Allahın yer üzündəki kölgəsidir. Kim onu gözdən salarsa və hakir görərsə Allah da onu gözdən salar və hakir görər. Kimdə sultanına hörmət etməzsə Allah da ona hörmət etməz»¹²⁹. Əbu Zərr - *radıyallahu anhu* – deyir ki, mən məscidə yatarkən Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – yanıma gələrək buyurdu: «Məsciddən zorla çıxarılsan nə edərsən?». Dedim ki: «Şama gedərəm». Peyğəmbər: «Bəs Şamdan da zorla çıxarılsan nə edərsən» deyərək buyurdu. Mən: «Qılıncıma sarılır və onunla vuruşaram» dedim. Peyğəmbər: «Mən bundan da xeyirli və doğruya daha yaxın olanı sənə bildirimmə? Dinlər və itaət edərim və səni necə güdərlərsə sən də elə güdülərsən (Başqa rəvayətdə: «Ey Əhli İslam! Mən Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – in belə buyurduğu-nu dinlədim: «Məndən sonra bir sultan gələcək. Sizlər onu ucaldırsınız. Lakin hər kim onu zəif və zəlil olmasını istərsə heç şübhəsiz ki, o kimsə İslamda bir dəlik açmışdır ki, o kimsənin tövbəsi İslamda açdığı bu dəliyi əvvəlki (sağlam) halına gətirməyincə qəbul da olmaz¹³⁰)»¹³¹. **«Möminlər arasında pis söz yaymaq istəyənləri dünyada və axirətdə şiddətli bir əzab gözləyir».** (ən-Nur 19). İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Bizi aldadandan bizdən deyildir, bizə qarşı silah qaldıran bizdən deyildir»¹³². Ubadə b. Sabit - *radıyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Hər kim Allaha heç bir şeyi şirk qoşmadan ibadət edər, namaz qılar, zəkat verər və (idarəçisini) dinlər və itaət edərsə Cənnətin səkkiz qapısından istədiyi hər hansı birisindən girsin»¹³³. Zeyd b. Sabit - *radıyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Üç xislət vardır ki, müsəlman bir kimsə bunlara sahib olarsa qəlbi kin, xəyanət və düşmənçilik bəsləməz. Əməli tam bir iklasla Allah rızası üçün etmək, müsəlmanların başındakı idarəçilərə xeyir diləmək və

¹²⁹ əl-Albani «Ziləlul Cənnə» hədis 1017, «Səhih Hədislər Silsiləsi» 2297.

¹³⁰ əl-Albani «Ziləlul Cənnə» hədis 1079.

¹³¹ əl-Albani «Ziləlul Cənnə» hədis 1074.

¹³² əl-Albani «Müxtəsər Səhih Müslim» hədis 1235, «Səhihul Cəmi» hədis 6217.

¹³³ əl-Albani «Ziləlul Cənnə» hədis 968, 1027.

müsəlmanların cəmaatından ayrılmamaq. Çünki müsəlman cəmaatının dəvəti arxadakıları da əhatə edər»¹³⁴. Əbu Bəkr - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Rəhbərə yaxşılıq edənə Allah da Qiyamət günü yaxşılıq edər. Ona pislik, qeybət ilə gözdən salmaq istəyəni də Allah Qiyamət günü alçaltdır»¹³⁵. İbn Əbdul Bərr «Təhmüd» 21/287 Əbu İshaq əs-Səbininin belə dediyinin rəvayət edir: «Əmirlərini söyləyən qövmlərinin onun xeyrindən məhrum olar».

SƏLƏF İMAMLARININ BU HAQDA SÖZLƏRİ

Müsəlman olan hər bir kəs öz rəhbərinə qulaq asıb itaət etməlidir. Həmçinin onun ünvanına nələyiq sözlər deməkdən çəkinməlidir. Çünki rəhbərlərə olan itaətsizlik həm dini, həm də dünyəvi məsələlərdə pis sonluğa gətirib çıxardır. Bu hallardan biri də müsəlman dövlətinin daxildən zəifləməsidir ki, müsəlman dövlətlərinin düşmənlərinin öz hiyləgər planlarını həyata keçirmək üçün gözəl fürsət yaradır. Əgər müsəlman rəhbər öz dövlətində sevilən birdirsə və onun əmrləri Allahın buyurduğu qaydalar üzərə öz dövlətində həyata keçirsə İslam düşmənləri onlardan qorxar və onlara hörmət edirlər. Əgər müsəlmanlar öz dövlətlərinə və bu dövlətin başında duran rəhbərə qarşı hörmətsizlik və soyuq münasibət bəsləyərlərsə onların düşmənləri də onlara bu cür pis münasibət bəsləyərlər. Buna görə də hər bir müsəlman qul ağır yükün altına girmiş müsəlman ölkəsinin başında duran hər bir dövlət başçısına hörmətlə yanaşmalıdır. Çünki bu kimsə bu dövlətdə yaşayan hər bir şəxsin ağır yükünü boynuna götürərək onlara görə cavabdehlik daşıyır.

Həmçinin də Allah onlara itaətin vacibliyini bildirmiş və onlara itaət etməyi əmr edərək: **«Ey iman gətirənlər! Allaha, Peyğəmbərinə və özünüzdən olan ixtiyar sahiblərinə itaət edin! Əgər bir iş barəsində mübahisə etsəniz Allaha və Qiyamət gününə inanırsınızsa onu Allaha və Peyğəmbərə həvalə edin! Bu daha**

¹³⁴ əl-Albani «Ziləlul Cənnə» hədis 94, «Səhihul Tərgib» hədis 83,84,85,86.

¹³⁵ Əhməd 5/42, əl-Albani «Səhih Hədislər Silsiləsi» 5/376.

xeyirli və nəticə etibarilə daha yaxşıdır». (ən-Nisa 59). İbn Abbas - *radıyallahu anhu* –deyir ki: «Bu ayə Abdullah b. Xuzafə haqqında nazil olmuşdur. Əli - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – bir ordu göndərdi və ənsarlardan birini (Abdullah b. Xuzafəni) də onlara başçı təyin edib mücahidlərə də başçıları dinləmələrini və ona itaət etmələrini əmr etmişdi. Yolda bəzi şeylər başçını qəzəbləndirdi. Başçı: «Mənə odun toplayın deyə əmr etdi. Mücahidlər də ona odun topladılar. Başçı: «Odunu yandırın!» deyə əmr verdi. Mücahidlər odunu yandırdılar. Sonra: «Rəsulullah sizlərə mənə dinləməyinizi və mənə itaət etməyinizi əmr etmişdimi?» deyə soruşdu. Onlar da: «Bəli» əmr etmişdi dedilər. Başçı: «Elə isə bu qaladığınız atəşə girin» dedi. Bu əmirdən sonra əskərlər bir-birilərinə baxmağa başladılar. Sonra isə: «Bizlər atəşdən qaçıb Rəsulullahın himayəsinə sığınmış kimsələrlik» dedilər. Onlar bu söhbətlərini davam edərkən başçının qəzəbi soyudu, atəş də söndü. Mədinəyə döndükdə isə bu hadisəni Peyğəmbərə çatdırdılar. Peyğəmbər: «Əgər mücahidlər bu atəşə girsələrdi artıq ondan bir daha çıxmazdılar. (Çünki əmirə) itaət ancaq mərufdadır» deyə buyurdu¹³⁶.

İXTİYAR SAHİBLƏRİ KİMLƏRDİR? – bu haqda bir çox fikirlər vardır. Əbu Hureyrə, İbn Abbas, Zeyd b. Əsləm, əs-Suddi, Muqatil – *Allah onlardan razı olsun* – qeyd edirlər ki, bunlar hakimiyyətdə olan rəhbərlərdir. İbn Abbas, Əbu Təlhə, Cabir b. Abdullah, Həsənul Bəsri, Mucəhid, Nəhai, Dəhhaq – *Allah onlardan razı olsun* – qeyd edirlər ki, bunlar alimlərdir. İkrimə – *rahmətullahi aleyhi* – qeyd edir ki: «Bu ayədə Əbu Bəkr və Ömər qəsd olunur». İbn Kəsir – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Bu ayədə həm müsəlman rəhbərləri, həm də müsəlman alimləri qəsd olunur. Allah isə daha doğrusunu bilir»¹³⁷. Şəukani – *rahmətullahi aleyhi* – bu ayənin təfsirində deyir ki: «Əmr sahibləri – müsəlman imamları, əmirələr və şəriətin qaydaqanuları ilə əmr edən bütün qazılar bura daxildir. Şeytanın və kafirlərin qaydaqanunları ilə əmr verənlər bura daxil deyillər. Haram (günah) olmadığı müddətdə onlara əmr edib, cəkindirdikləri şeylərdə itaət etmək lazımdır. Allahın qullarına

¹³⁶ Müslim 1840.

¹³⁷ İbn Kəsir 1/519.

Allaha asi olan məsələlərdə itaət etmək olmaz. Bu haqda Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən bir çox hədislər varid olmuşdur»¹³⁸. İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Allaha və Onun Rəsuluna itaət etmək vacib olduğu kimi, əmirlərə də itaət Allahın əmrinə görə vacibdir. Əmirlərə Allah xatirinə itaət edən Allaha və Onun Rəsuluna itaət etmiş olur. Əmirlərə Allah xatirinə itaət edənlərin əcri Allah qatındadır. Belələri Allaha və Onun Rəsuluna itaət etmiş olur. Əmirlərə yalnız onların verdikləri mal və vəzifəyə (qayğıya) görə itaət edib vermədikdə isə onlara asi olanların axirətdə heç bir payı olmaz»¹³⁹. Əbu Hurəyrə - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Üç kimsə vardır ki, Qiyamət günü Allah onlarla danışmaz, onlara nəzər salmaz (baxmaz), onları təmizə çıxarmaz və onlar üçün şiddətli bir əzab vardır. Bunalar susuz bir səhrada suyu olduğu halda səfər yoldaşından onu gizlədən, Əsr namazından sonra mal satar və bu malı satarkən filan-filan qiymətdir deyərək müştərini aldadaraq Allaha and verər. Müşdəri də onu təsdiq edib malı alan kimsə, bir dövlət başçısına yalnız dünya malı üçün beyət edir. Əmir ona dünyalıq mal verdiyi zaman əhdinə sadıq olar, ona dünyalıq verilmədiyi zaman əhdinə sadıq olmaz»¹⁴⁰. İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – bizə insanların siyəsətini aparmağa səlahiyyəti çatan (hakimiyyəti idarə edə bilən) mövcud və məlum olan imamlara (rəhbərlərə) itaət etməyi əmr etmişdir»¹⁴¹. Şeyx Useymin – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Rəhbərlərə münasibətdə Saleh Sələflərin anlamı çox əhəmiyyətlidir. Rəhbərlərin səhvləri insan-ların üsyana qalxmağına və eyni zamanda qəlblərin onlardan uzaqlaşması üçün səbəb olmamalıdır. Çünki bu fəsadın törənməsi və fitnənin baş verməsinə səbəb olar. Qəlbləri əmr sahiblərinin əleyhinə yönəltmək şərr, fitnə və qalmaqal yaratdığı kimi, onları (qəlbləri) alimlərin əleyhinə yönəltdikdə də onların şərəfinin azaldılmasına, bu da öz növbəsində onların (alimlərin) daşdığı

¹³⁸ Şəukani «Fəthul Qadir» 1/480.

¹³⁹ Məcmuul Fətava 35/16,17.

¹⁴⁰ Müslim 108.

¹⁴¹ Minhəc əs-Sünnə ən-Nəbəviyyə 1/115.

şəriətin şərəfinin azalmasına səbəb olur. İnsanlar alimin və rəhbərin nüfuzunu azaltmağa çalışarsa şəriət və əmin-amanlıq itər. Çünki insanlar alimlərin dediklərinə inanmaz, rəhbərin dediklərinə qarşı çıxar və beləliklə də fitnə-fəsad yaranar. Bizə vacib olan isə sələflərin rəhbərlərə münasibətdə tutduqları mövqeyi araşdırmaq, nəfsimizi fitnə-fəsaddan qorumaq və rəhbərə qarşı çıxmağın aqibətini bilməkdir. İnsan bilməlidir ki, üsyan etməklə İslamın düşmənlərinə xidmət etmiş olur. İbrət isə üsyan və qəzəbdə yox, hikmətli olmaqda-dır»¹⁴². İzz b. Abdussəlam – *rahmətullahi aleyhi* – «Qavaid» 1/104 kitabında deyir ki: «Müsəlman icmasının rəhbərlərə itaətin ən fəzilətli itaətlərdən olması barəsində müttəfiq olmasını xəbər vermişdir». Səhl b. Abdullah – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «İnsanlar rəhbərə və alimlərə hörmət etdikləri müddətdə xeyir içində olarlar. İnsanlar onlara hörmət edərsə Allah da onların dünya və axirət həyatlarını islah edər. Əks təqdirdə isə onlar özlərinin dünya və axirət həyatlarını da puç edərlər»¹⁴³. Əhməd b. Əbd əl-Halim – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Hökmüdarların ədalətsizliyinə (etdikləri səhvlərə) dözümlü münasibət Sünnə tərəfdar-larının və vahid müsəlman icmasının təməllərindən biridir».

Bütün bunlar onu sübut edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in hökmüdarların ədalətsizliyinə (etdiyi səhvlərinə) qarşı dözümlülük göstərmək və heç bir vəchlə onlara qarşı çıxmamaq buyuruğu bu dünyada olduğu kimi axirətdə də səadətə çatmağın ən müdrük yoludur. Hər kəs bilərəkdən və ya səhvən bu əmri pozarsa yaxşı nəticə əldə etməz, əksinə müsəlman aləmindəki vəziyyəti daha da pisləşdirər. Əbu Bəkr – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Rəhbərə yaxşılıq edəne Allah da Qiyamət günü yaxşılıq edər. Ona pislik, qeybət ilə gözdən salmaq istəyəni də Allah Qiyamət günü alçaltdar»¹⁴⁴. İbn Əbdul Bərr «Təhmüd» 21/287 Əbu İshaq əs-Səbininin belə dediyinin rəvayət edir: «Əmirlərini söyən qövm onun xeyrindən məhrum olar». Hənnəd

¹⁴² «Hakim və tabeçiliyindəkilərin hüquqları» risaləsi.

¹⁴³ Qurtubi «Təfsir» 5/260-261.

¹⁴⁴ Əhməd 5/42, əl-Albani «Səhih Hədislər Silsiləsi» 5/376.

«Zuhd» 2/464 demişdir: «Bir gün əz-Zibriqani, Əbu Vail Şəqiq b. Sələmənin yanında olarkən Həccacı söyləyib onu pis əməllərini xatırlatdı. Əbu Vail dedi: «Onu söymə, nə bilirsən bəlkə o: «Allahım məni bağışla!» deyib, Allah da onu bağışlayıb». İbn Mübarək – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Alimlərini qiymətləndirməyənin axirəti puç olar, əmirləri qiymətləndirməyənin dünyası puç olar, qardaşını qiymətləndirməyənin əxlaqı puç olar»¹⁴⁵.

İmam Təhavi – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Biz əmirlərə və imamlara qarşı çıxmağı qadağan edirik. Hətta onlar xəta edərək ədalətsiz olsalarda belə. Biz onlara lənət oxumur, bəd dua etmir və onlara itaətdən də əl çəkmirik. Biz iman edirik ki, onlara itaət etməklə bizlər Uca və Böyük olan Allaha itaət etmiş olururuq. Onlara itaət etmək isə hər bir şeydə vacibdir yalnız qadağa olunan şeylərdən başqa. Uca Allaha əllərimizi qaldıraraq dua edirik ki, Allah onları doğru yola müvəffəq etsin və onları bu yolda sabit etsin. Göründüyü kimi Quran və Sünnədə günah ilə əmr olunmadığımız müddətdə əmirlərə itaət etməyin vacib olduğunu bizlərə bəyan etməkdədir. **«Ey iman gətirənlər! Allaha, Peyğəmbərinə və özünüzdən olan ixtiyar sahiblərinə itaət edin! Əgər bir iş barəsində mübahisə etsəniz Allaha və Qiyamət gününə inanırsınızsə onu Allaha və Peyğəmbərə həvalə edin! Bu daha xeyirli və nəticə etibarilə daha yaxşıdır»**. (ən-Nisa 59). Burada Uca Allah «Rəsula itaət edin» deyə buyurduğu halda «Sizdən olan əmr sahiblərinə də itaət edin» deyə buyurmamışdır. Çünki əmr sahibləri özü-özlüyündə onlara (hər bir şeydə) itaət ediləcək kimsələr deyillər. Onlara yalnız Allahın və Rəsulunun əmrlərinə uyğun gələn (asi olmayan) məsələlərdə itaət olunur. Allahın Rəsuluna itaət etməkdən söhbət getdikdə isə itaəti əmr edən əməl Allah Rəsulu ilə birlikdə təkrarlanır. Çünki Allah Rəsuluna itaət edən birbaşa Allaha itaət etmiş olur. Çünki Allah Rəsulu Allaha itaət olmayan bir işi (əməli) əmr etməz. O, belə bir əmri verməkdən uzaqdır. Əmirlər isə bəzən Allaha itaət olmayan işlər əmr edə bilirlər. Buna görə də onlara yalnız Allaha və Rəsuluna itaət olan xüsuslarda itaət olunur. Buna

¹⁴⁵ İbn Əsakir «Tarixud Dəməşq» 32/444.

baxmayaraq müsəlmanlar öz əmirlərinə itaət etməlidirlər hətta onlar qanunsuzluq və ədalətsizlik etsəldə belə. Onlara olan itaətsizliyin nəticəsindən törənən pislilər onların zülmələrindən hasil olan pislilər-dən qat-qat çox olmasıdır. Əgər mömin qul səbrlə ona edilən haqsızlığı, zülmü səbrlə qarşılayarsa onu bağışlanma və mükafatının çoxaldılması gözləyir. Bir şeyi də unutmamalıyıq ki, Uca Allahın bizim üzərimizə təyin etdiyi günahkar, zalım əmirləri yalnız və yalnız bizim öz əllərimizlə törətdiyimiz günahların ucbatına görədir. Cəza da əməlin növündəndir. O, halda bizim üzərimizə düşən Allahdan bağışlanma diləmək, Ona tövbə etmək və əməllərimizin islah olunmasını istəməkdir. **«Sizə üz verən hər bir müsibət öz əllərinizlə qazandığınız günahların (etdiyniz əməllərin) ucbatındandır».** (əş-Şura 30), **«Siz (Bədr müharibəsində yetmiş nəfəri öldürüb, yetmiş nəfəri əsir alaraq) onları ikiqat müsibətə düşər etdiyniz halda, (Uhud müharibəsində) başınıza bir müsibət gəldiyi zaman: Bu haradan gəldi? – dediniz. (Ya Məhəmməd!) Söylə ki: Bu sizin özünüz-dəndir. Həqiqətən Allah hər şeyə qadirdir».** (Ali İmran 165), **«Beləliklə qazandıqları günahlara görə zalimlərin bəzisini digərinə hakim edərək».** (Ənam 129)¹⁴⁶. Qatədə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Allah insanlar üzərində hakimiyyəti onların işlərinə görə verir. Mömin mömini, kafir də kafiri idarə edir»¹⁴⁷. Əgər itaət edənlər zalım əmrin zülmündən qurtulmaq istəyirlərsə ilk növbədə özləri zülm etməkdən çəkinməlidirlər. Həsənül Bəsri – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Onu da bil ki – Allah sənə rəhm etsin – hökmüdarların zümləri Allahın intiqamlarından bir intiqamdır. Uca Allahın intiqamlarına da qılıncla qarşılıq verilməz. Bu intiqamlar dua, tövbə, Allaha dönüş, günahlardan çəkinmək ilə bir tərəf edilir və silinir. Allahın intiqamı qılıncdan daha da kəskindir»¹⁴⁸. Başqa bir rəvayətdə: «Həsənül Bəsri – *rahmətullahi aleyhi* – Həccəyə bəd dua edən bir kimsənin sözlərini eşitdikdə belə demişdir: «Bunu etmə, Allah sənə rəhmət etsin. Əslində bu müsibətlər sizə öz əllərinizlə etdiklərinizdən ötrü gəlmişdir. Biz

¹⁴⁶ Təhavi Əqidəsi.

¹⁴⁷ İbn Kəsir Təfsir 2/346.

¹⁴⁸ İbnul Cövzi «Ədəbul Həsənül Bəsri» s. 119.

qorxuruq ki, Həccac əsr edilir və ya ölürsə, meymunlar və donuzlar gəlib sizə rəhbər olurlar»¹⁴⁹. Malik b. Dinar İsrailiyyatdan rəvayət edir ki, Allah buyurdu: «Məliklərin Məliki Mənəm. Onların qəlbləri Mənim əlimdədir. Əgər insanlar Mənə itaət etsələr Mən öz rəhmətimlə onların üzərinə ədalətli əmirlər təyin edərdəm. Əgər onlar Mənə asi olub itaət etməsələr Mən onlardan intiqam almaq üçün onların üzərinə ədalətsiz, zalım əmirlər təyin edərdəm. Buna görə də hökmüdarlara küfr etməyin. Lakin mənə tövbə edin ki, onları sizə qarşı şəfqətli edim». Qatadə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Yunus – *əleyhissəlam* – belə demişdir: «Ya Rəbbim! Sən göydəsən, biz isə yerdə. Sənin qəzəbinin və rızanın əlaməti nədir?». Allah: «Sizə ən xeyirli idarəçiləri başçı təyin etmişəmsə bu sizdən razı olduğumun əlamətidir. Əgər ən şərli idarəçini sizə başçı təyin etmişəmsə bu da sizə olan qəzəbimdir». İbn Əbi Dunya, Fudəyl b. İyad – *rahmətullahi aleyhi* – də rəvayət edir ki: «Allah Peyğəmbərlərindən bəzisində belə vəhy etmişdir: «Əgər Məni tanıyan bir insan Mənə asi olarsa Mən onun üzərinə Məni tanımayan azğın birisini salaram». İbn Əbi Dunya, İbn Ömər – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Nəfsim əlində olan and olsun ki, Allah yalançı idarəçilər, günahkar vəzirlər, xain məmurlar, qəlbləri leşdən daha iyrənc, fəsiq din adamlarını göndərmədikcə Qiyamət qopmaz. Allah bu din adamlarına bulanlıq bir fitnə göndərir ona da uyarlar. Muhəmmədin nəfsi əlində olana and olsun ki, İslamın dayaqları silinəcək sonda isə Allah, Allah deyən qalmayacaqdır. Ya yaxşılığı əmr edib pisləkdən çəkindirəcəksiniz, ya da Allah sizə ən şərliilərini göndərər və onlar da sizə əzabın ən şiddətisini daddırlar. Sonra xeyirliiləriniz dua etsə də belə qəbul olunmaz. Ya yaxşılığı əmr edib pisləkdən çəkindirəcəksiniz, ya da Allah sizə kiçiklərinizə rəhm etməyən və böyüklərinizə də hörmət göstərməyən kimsələri göndərər». Sələflər deyirlər ki: «Allah bir millətə xeyir diləyərsə idarəçiliyi həlim olanlara, xəzinələrini də cömərd olanlara verər. Bir millət pisləkdədirsə idarəçilərini ağılsız səfehlər, xəzinələrini də simiclərə verər»¹⁵⁰.

¹⁴⁹ İbnul Cövzi «Ədəbul Həsənul Bəsri» s. 119.

¹⁵⁰ Bu rəvayətlər üçün İbn Qeyyimin «Cəvabul Kəfi» kitabına baxa bilərsiniz.

Saleh Abdul Aziz – *Allah ondan razı olsun* - öz Fitnələr kitabında deyir ki: «Əhli Sünnə vəl Cəmaatı təfriqəçiliyi sevən fitnə bidət əhlindən fərqləndirəcək xüsusiyyətlərdən biri də Allahın izni ilə üzərlərinə təyin edilmiş başçıya nəsihət vermələri və onun üçün çoxlu (xeyir) dua etmələridir. Hətta onlar öz başçıların əməllərində xoşlarına gəlməyən bir şeyi görsələr də belə, yenə də Allahdan başqa heç kimdən nə bir mükafat, nə də bir təşəkkür istəmədən ona çoxlu xeyir dua və nəsihətlər verərək Allahın (niyyətlərdən) agah olduğunu unutmazlar. Əgər bu məsələ bizim də qəlbimizdə beləcə qərar tutarsa artıq biz də həqiqi şəkildə Əhli Sünnə vəl Cəmaat toplumundan sayılmış olarıq». Digər bir yerdə isə: «Əhli Sünnə vəl Cəmaat təsdiqləyir ki, əməli saleh və ya asi (böyük günah sahibi olan) başçının rəhbərliyi ilə aparılan cihadın (döyüş hökmünün) həmişəlik qüvvədə qalmasıdır. (Bir daha təkrarlayıram) İstər əməli saleh, istərsə də asi olan başçının rəhbərliyi ilə aparılan cihadın (həkmü) həmişə öz qüvvəsindədir. Heç kəsə zəmanəsindən aslı olmaya-raq başçısının müxalifliklərini səbəb gətirmə yolu ilə döyüşdən yayın-masına icazə verilmir».

Sünnə əhlinin bu məsələdə mövqeyi belədir. Əgər müsəlmanlar onlara etibarlı olsalar heç bir şey onların imanına xələl gətirə bilməz. **«Əgər səbr edib özünü qorusanız (Allahdan qorxsanız) onların hiyləsi sizə heç bir zərər yetirməz. Şübhəsiz ki, Allah onların nə etdiklərini biləndir».** (Ali İmran 120).

FİTNƏLƏR ZAMANI MÜSƏLMANIN SİĞİNACAĞI

Saleh Abdul Aziz – *Allah ondan razı olsun* - öz Fitnələr kitabında deyir ki: «Fitnələr vaxtı müsəlman hər hansı bir ölkə və ya dəvətçi tərəfindən yüksələn şüarları, bayraqları şəriətin – *Əhli Sünnə vəl Cəmaatın* – ədalət tərəzisi ilə ölçməlidir. Məhz bu tərəzi ilə ölçən şəxsin tərəzisi ədalətlə qurular və o heç kimə qarşı haqsızlıq etmiş olmaz. **«Biz Qiyamət günü üçün ədalət tərəzisi qurarıq. Heç kəsə əsla haqsızlıq edilməz».** (əl-Ənbiya 47). Əhli Sünnə vəl Cəmaatın əməlləri,

fikirləri və qeyri-sabitlik vaxtı meydana çıxmış müxtəlif şüarları ölçəcək ədalət tərəziləri vardır. Tərəzilər iki qismdir:

1. Bu tərəzilərlə İslam kökündən ölçülür. Başqa sözlə desək İslami (şüarlarla bəzədilmiş) çağırışın doğru-dürüstlüyü bu çağırışın kökünün doğru-dürüst olması ilə bəlli olur. İslama aid edilərək ucaldılmış şüarların çoxsaylı olmasından dolayı onların ədalət tərəzisilə ölçülməsi zəruridir. Əgər şüar həqiqətən də İslamla əlaqədirsə və şəriət əhkamları üzərində qurulubsa ona riayət etmək lazımdır. Çünki sən Allahın və Onun Peyğəmbərinin əmrlərini yerinə yetirməlisən.

2. Bu tərəzilə biz İslam kamiliyyini (yəni onun tam şəkildə qəbulunu) və onun düzgün istiqamətini meydana çıxmış şüarın kökünə baxaraq ölçürük.

Deməli nəticə etibarı ilə birinci qism tərəzidən ya küfr, ya da iman alınır. (Elə isə görəsən) şüar İslamidir, yoxsa yox?

İkinci qismdən isə belə bir nəticə çıxır: Görəsən bu şüar Allahın sevib razı qaldığı doğru yola yönəldib, yoxsa onda hər hansı əyrintilər var?

İmanı küfrdən ayıracaq birinci qism tərəzi üçdür: 1) Baxmalısən ki, bu şüar Allaha tək və şəriksiz olaraq ibadət edilmə (yəni Tövhid) üzərində qurulub ya yox? Çünki bütün Peyğəmbərlərin göndərildikləri dinlərin əslisi Allaha tək və şəriksiz olaraq ibadət etmək üzərində qurulmuşdur. Tövhid isə işin əsası, başlanğıcı və axırıdır... Deməli baxmalıyıq ki, İslam dini ilə əlaqələndirilərək qaldırılan bu şüarın tərəfdarları Tövhidə riayət edirlər ya yox? Başqa sözlə desək bu şüar altına toplaşanlar Allahdan qeyrisinə ibadət edirlərmə, yoxsa qəlbləri tək və şəriksiz Allaha yönəlib və onlar yalnız Ona ibadət edirlər. **«Biz hər ümmətə – Allaha ibadət edin, Tağutdan çəkinin – deyə Peyğəmbər göndərmişdik».** (ən-Nəhl 36). 2) Muhəmməd Allahın Rəsuludur – şəhadətinin nə qədər gerçəkləşdiril-diyinə baxmalısən. Çünki şəhadət kəliməsinin tələblərindən biri də Muhəmməd peyğəmbərin gətirdiyi şəriətlə hökm verməkdir. **«Amma xeyr! (Ya Məhəmməd!) Rəbbinə and olsun ki, onlar öz aralarında baş verən ixtilaflarda səni hakim (münsif) təyin etməyincə və verdiyin**

hökmlərə görə özlərində bir sıxıntı duymadan sənə tam bir itaətlə boyun əyməyincə (həqiqi surətdə) **iman gətirmiş olmazlar»**. (ən-Nisa 65). Əgər görsən ki, qaldırılan şüar tərəfdarları Allahın şəriəti ilə hökm verir və insanların işlərini şəri nöqtəyi nəzərdən açıqlayırlar bil ki, bu şüar İslamidir. Heç bir kimsəyə Allahın endirdiyindən başqa birisi ilə hökm vermək və ya Onun və Peyğəmbərinin hökmündən olmayan digər bir hökmdən razı qalmaq olmaz. 3) Baxmalısən ki, orada haramlar halallaş-dırılırmı, yoxsa görülən haram işlər nifrət, ikrah və ya inkarla qarşılanır.

Bura qədər sadalananlar birinci qismin tərkib hissələri idi. Amma ikinci qism tərəzilərlə şüarın bünövrəsinin İslam kamilliyi məlum olur. Bu tərəzidə baxmalısən ki, görək o şəriətin gerçəkləşdirilməsi, namazın, yaxşı işlərin əmri və pis işlərin qadağanı ilə bağlı məsələləri necə həyata keçirir? Görülməsi vacib olan və ya haramların qadağan olunması işlərinə necə yanaşır? Əgər bu məsələlər tam şəkildə öz həllini tapmışsa bu onun kamiliyyəinə, yox əgər tapmamışdırsa bəlli miqdarda naqisliyyəinə işarədir. Bunlar sənin qəlbində və zəhnində daşıyacağın çox mühüm bir tərəzilər-dir. Zəlalətin (azğınçılığın) və qarmaqarışıqlığın düşdüyü vaxt azmama-ğın və hadisələri bir-birilə qarışıq salmamağın naminə çalış heç vaxt onları özündən ayırma!

Bəs bu tərəziləri bir-birilə qarışıq salan müsəlman və ya elm tələbəsi nə etməlidir? Alimlərə üz tutmalıdır. Çünki (baş verən hadisəni) məhz onlar düzgün tərəzilərlə ölçür, ona lazımı qiyməti verir və haqqında ədalətli şəriət hökmü çıxarırlar.

Fitnələr zamanı (danışılan) söz və əməlin qaydası vardır. (Belə ki, bu zaman) sənə xoş gələn hər sözü və hər işi görmək olmaz. Çünki fitnə vaxtı dediyin söz və etdiyin əməl onun gedişatına təsir göstərə bilir. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki: «Mən Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən iki növ elmi yadda saxladım. Onlardan birincisinə gəlincə onu hamıya yaymışam. Amma ikincisinə gəlincə əgər onu yaysaydım bu boğazım kəsilərdi»¹⁵¹. İnsanları fitnəyə məruz qoymamaq üçün bu hədisləri gizlətməmişdir. O,

¹⁵¹ Buxari 120.

zaman elmi gizlətmək zəruri idi. Həqiqətən də Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – in səhabələri onun bəzi hədislərini gizlətmək məqsədilə yox, yeri düşmədiyi üçün açıqlamamışlar. Əvvəla ehtiyac olmayan şeyin dilə gətirilməsi şəriətə zidd olardı. İkinci isə, bundan ancaq müşriklər və İslam düşmənləri sui-istifadə edərdilər. İbn Məsud - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki: «İnsanların başa düşmədikləri hədisi danışma! Çünki bu onların bəziləri üçün fitnəyə səbəb olacaqdır»¹⁵². Əli - *radıyallahu anhu*– deyir ki: «İnsanlarla onların başa düşdükleri tərzdə danışın. Əgər Allah və Rəsulunun təqzib olunmasını istəmirsinizsə»¹⁵³. Fitnələr zamanı insanlar hər hansı bir məsələ haqda danışan adamın hər sözünü tam şəkildə dərk edə bilmirlər. Onlar kimdənsə dərk etmədikləri bir şey haqda eşidir və onu təməmilə əks başa düşürlər. Beləcə də (səhv anlamın) üzərində axırı yaxşı olmayan əqidələr, cərəyanlar, əməllər və sözlər qurulur. Məhz buna görə də sələf onu (yəni insanlarla onların səviyyələrinə uyğun söhbət etməyi) çox tətbiq etmişlər. Ənəs Həccac b. Yusifə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in əl-Urraniyələri¹⁵⁴ öldürməsi hədisini

¹⁵² Müslim şərhilə müqəddimə 3/14.

¹⁵³ Buxari 1/95.

¹⁵⁴ «**Allaha və peyğəmbərinə qarşı vuruşanların, yer üzündə fitnə-fəsad salmağa çalışanların cəzası ancaq öldürülmək, çarmıxa çəkilmək, ya əl-ayaqlarının çarpazvari kəsilməsi, yaxud da yaşadıkları yerdən sürgün olunmalarıdır. Bu cəza onlar üçün dünyada bir rüsvayçılıqdır. Axirətdə isə onları böyük bir əzab gözləyir.**» (əl-Maidə 33). Ənəs b. Məlik - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Urraniyə qəbiləsindən səkkiz nəfər Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına Mədinəyə gəldilər və İslam üzərinə onunla beyət etdilər. Mədinə ərazisinin havası onlara ağır gəldi və vücudları xəstələndi (qarın yatalağı). Onlar bu xəstəliklərini Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ərz etdilər. Peyğəmbər: «Bizim çobanlarımızla bərabər (zəkat üçün ayrılmış) dəvələrin yanına gedin və onların sidiklərindən və südlərindən için» deyərək buyurdu. Onlar Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in dediyi şəkildə etdilər və sağaldılar. Bundan sonra çobanları öldürdülər, İslam dinindən çıxdılar və dəvələri də sürüb apardılar. Bu xəbər Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə çatdıqda onların ardınca bir dəstə göndərdi. Tez bir zamanda əsr edilərək geri gətirildilər. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – əmr etdi əlləri və ayaqları kəsildi. Gözləri çıxarıldı. Harre deyilən yerə atıldılar və öldülər (Başqa rəvayətdə: Çünki onlar da çobanların gözlərini çıxarmışdılar)» Müslim 1671.

danışdığını eşidib ona belə demişdir: «Sən nəyə görə Həccaca¹⁵⁵ bu hədisi danışrsan!» Onun bu sözlər deməsinə səbəb Həccacın nəhaq qanlar axıtması idi. O, bu hədisi (əsas) götürərək etdiyi (nahaq) işi yozacaqdır. Deməli hədisin və onunla bağlı elmin Həccacdən gizlədilməsi vacib idi və bu onun sağlam düşüncəyə malik olmayan ağı ilə etdiyi işlərin hədis vasitəsilə təsdiqlənməməsi və ya hədisi dəlil götürərək onu öz dərrakəsinə uyğun başa düşməməsi səbəbindən idi. Həsənül Bəsrî – *rahmətullahi aleyhi* – öz etirazını Ənəs b. Məlik-*radiyallahu anhu* – ya bildirdi. Baxmayaraq ki, (Ənəs) səhabə (Həsənül Bəsrî) isə tabiin idi. Daha sonra Ənəs - *radiyallahu anhu* – Həccaca Urraniyələr hədisini danışmağına peşman olmuşdur. Bütün bu deyilənlərdən məqsəd fitnələr zamanı bildiyin və ya eşitdiyinin hər sözü danışmamaqdır. Sözlərin müəy-yən qaydaqanun çərçivəsində olması labüddür. Çünki sən dediyin söz, təklif və ya fikirdən nə baş

¹⁵⁵ Zubeyr b. Ədi deyir ki, biz Ənəs b. Məlik - *radiyallahu anhu* – nun yanına gələrək ona əl-Həccacın gördüyü işlərdən şikayət etdik. O, isə: «Səbr edin. Siz elə bir zamanədə yaşayacaqsınız ki, ondan sonrakı daha şərli bir zaman olacaq və bu da Rəbbinizə qovuşana kimi davam edəcəkdir. Mən bunu Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən eşitdim (Bəzi rəvayətlərdə zaman kəliməsi yerinə il, gün kəlimələri də işlədilmişdir)» Buxari 7068. Tirmizi 2206, Əhməd 12369. İbn Ömər və Ənəs b. Məlik - *radiyallahu anhum* – Həccac b. Yusuf əs-Sakafinin arxasında namaz qılmışlar. O, isə zalım və fasiq birisi idi. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Onlar sizlərə namaz qıldırırlar. İsabət edərlərsə sizin də, onların da leyhinə olar. Xəta edərlərsə sizin leyhinizə, onların isə əleyhinədir» Buxari 694, İbn Həcər Təlhis 2/43, İbn Şeybə «Musənnəf» 2/378, Beyhəqi «Sünnənül Kubra» 2/122. Osman - *radiyallahu anhu* – nun evi mühasirəyə alındıqda bir nəfər insanlara namaz qıldırırdı. Biri Osmana: «Sən bütün müsəlmanların imamısan, insanlara namaz qıldıran isə fitəkarın biridir». Osman: «Ey qardaşım oğlu! Namaz insanların etdikləri işlərin ən gözəlidir. Əgər gözəl iş edərlərsə sən də onlarla birlikdə gözəl iş et, yox əgər pislik edərlərsə səndə onların pisliklərindən uzaq dur» Buxari 695. Əbu Zərr - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, mən Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə dəstəməz almaq üçün su gətirdim. O, başını yırğaladı və dodaqlarını bir-birə sıxdı. Mən dedim: «Atam-anam sənə qurban. Sənə əziyyətmi verdim?». O: «Xeyr, lakin sən elə bir başçıların və imamların dövrünə yetişəcəksən ki, onlar namazın vaxtını keçirəcəklər». Mən: «Sən mənə nə buyurursan?» dedim. O: «Namazı vətində qıl! (O, başçıların) namaz qıldıqlarını gördüyün zaman onlarla namaz qıl və demə ki: Qılmıram. Mən artıq qılmışam» Ədəbul Mufrad 954.

verəcəyini bilmirsən. Sələflər fitnələr vaxtı əmin-amanlığın olmasını istəmişlər. İnsanların əmin-amanlıq içində olmaları və səhv addımlar atmaması üçün qarşılaşdıqları məsələləri düzgün şəriət tərəzisi ilə ölçmələri lazımdır. Hər hansısa bir vaxtda yaxşı sayılan iş fitnələr vaxtı yaxşı sayılır. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qövmümün küfr söz-söhbəti olmasaydı Kəbəni söküb İbrahimin tikdiyi kimi iki qapılı tikərdim»¹⁵⁶. Həsənül Bəsri – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Həqiqətən də fitnə Allah tərəfindən insanlara bir cəzadır...». Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – Kəbənin sökülməsi və onun İbrahim – *aleyhissəlam* – ın qurduğu qaydada – insanların birindən girib digərindən isə çıxacaqları – iki qapılı tikilməsini İslamı yenidən qəbul etmiş (keçmiş) Qureyş kafirlərinin düzgün başa düşməyəcəklərindən və bu işi adsan qazanmaq və ya dinlərini – İbrahimin dinini alçaltmaq üçün edib – demələrindən qorxaraq dayandır-mışdır. Həmçinin Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – Cəhənnəmin dibində yanacaq münafıqları nəinki qətlə yetirməyə əmr vermir, hətta onların adlarını belə bildirmirdi. Münafıqlar müsəlman və möminlərlə ticarət, ailə və s. əlaqələr qururdular. Buna səbəb isə daha böyük bir fəsadın, yəni insanların: «Mühəmməd öz səhabələrini öldürür» deməsinin qarşısını almaq idi. Buna görə də İmam Buxari – *rahmətullahi aleyhi* – «Səhih» əsərində bölüm açaraq orada bu hədisi zikr etmişdir: «Kim insanların düzgün başa düşməyərək daha çətin bir vəziyyətlə qarşılaş-malarından qorxaraq bəzi ixtiyari işlərdən əl çəkərsə»¹⁵⁷.

«**Sizdən tək-cə zalimlərə toxunmayacaq** (pis əməllərin müqabilində üz verə biləcək) **bəladan qorxun**». (əl-Ənfal 25). Deməli baş verən fitnələrin təsirinə yalnız zülmkarlar deyil, eyni zamanda ətrafdakı bütün insanlar da məruz qalır. Buna görə də hər birimizə vacibdir ki, fitnə baş verməmiş-dən qabaq özümüzü ondan və ona aparan yollardan çox ciddi şəkildə qoruyaq. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* –

¹⁵⁶ Fəthul Bəri 1-ci cild, 3-cü fəsil, elm 48-ci bölüm «Kim insanların düzgün başa düşməyərək daha çətin bir vəziyyətlə qarşılaşmalarından qorxaraq bəzi ixtiyari işlərdən əl çəkərsə» hədis 126. Müslim 1333.

¹⁵⁷ Fəthul Bəri 1/1583,1584, Müslim 1333.

rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «İrəlində bir çox fitnələr olacaqdır. Bu fitnələr zamanı yatan kimsə, oyaq olandan, oturan kimsə ayaqda durandan, ayaqda duran kimsə yürüyəndən, yürüyən kimsə qaçandan xeyirlidir. Hər kim fitnə vaxtına yetişərsə sığınsın və ya gizlənmək üçün yer taparsa gizlənsin (Başqa rəvayətdə: Dəvəsi olan dəvəsinin yanına, qoyunu olan qoyunlarının yanına, ərazisi olan ərazisinə, bu kimi malları olmayan qılınıcı alıb kəskin tərəfini daşa vurub (yaylarnızı qırın) sonra bacardığı qədər sağ qalmağa çalışsın. Ya Rəsulullah! Müharibə edən iki sinifə qatışmayaraq çəkilib bir tərəfdə durduqda biri gəlib məni qılınıcı ilə vurub və ya ox atıb məni öldürürsə nə buyurursan? Beləsi həm öz günahı ilə, həm də sənin günahınla yüklənərək Cəhənnəm sahibindən olur)»¹⁵⁸. Bir nəfər Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə dedi: «Fitnələr zamanı evimə girib məni öldürmək üçün əlini mənə uzadana nə edim. Peyğəmbər: «Adəm – *əleyhissəlam* – kimi ol! **«Sən məni öldürməkdən ötrü mənə əl qaldırısan da, mən səni öldürmək üçün sənə əl qaldıran deyiləm. Mən aləmlərin Rəbbi olan Allahdan qorxuram»**. (əl-Maidə 28). Miqdad b. əl-Əsvəd - *radıyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər– *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Həqiqətən də xoşbəxt insan o, kəsdir ki, fitnələrdən uzaqlaşdırılıb, bəlaya məruz qaldığı vaxt səbr edəndir. Nə qədər gözəl, nə qədər xoş bir şeydir»¹⁵⁹.

Həmçinin İmam Əhməd – *rahmətullahi aleyhi* – başçıya qarşı çıxmaq hədislərini danışmağı xoşlamayıb onları öz «Musnəd» əsərindən çıxarmağı əmr etmiş və bu haqda belə demişdir: «Fitnədə və başçıya qarşı çıxmaqda heç bir xeyir yoxdur». Hənbəl b. İshaq rəvayət etmişdir ki, əl-Vasiqin xəlifəliyi zamanı Bağdadın fiqh alimləri Əbu Abdullahın (İmam Əhməd– *rahmətullahi aleyhi* – nin) yanına gələrək: «Ey Əbu Abdullah, bu məsələ (yəni, Quranın yaradılmış olması və s.) artıq həddini aşmış və camaat arasında yayılmışdır» dedilər. O: «Nə etmək istəyir-siniz?» deyə soruşdu. Həmin adamlar: «Biz, öz başçımızın rəhbərliyindən narazıyıq, elə bu səbəbdən də səninlə məsləhətləşməyə gəlmişik» deyə cavab verdilər. İmam Əhməd onlarla bir saata yaxın

¹⁵⁸ Müslim 2887.

¹⁵⁹ əl-Albani «Səhih Hədislər Silsiləsi» 975, «Səhihul Cəmi» 1637.

söhbət etdikdən sonra: «Sizə qəlbinizlə etiraz etməni tövsiyə edirəm. Əlinizi ona itaətdən üzərək müsəlmanların əsasını sındırmayın (İmam Əhməd başçını Əsaya, fitnələrə məruz qalmış müsəlmanları isə əsaya ehtiyacı olan taqətsiz bir insana oxşadır). Bu işin nə ilə nəticələncəyini nəzərə alaraq, özünüzün və müsəlmanların qanını axıtmayın. Yaxşı biri gələndə və ya pis gedəndə kimi səbr edin» dedi. Onlar getdikdən sonra mən atamla birgə Əbu Abdullahın yanına gəldim. Atam ona dedi: «Allahdan özümüzə və Muhəmməd ümmətinə əmin-amanlıq diləyirik. Belə bir iş heç kimin xoşuna gəlməzdi. Ey Əbu Abdullah, sən bunu (itaətsizliyi) düzgün hesab edirsənmi?» O: «Xeyr, belə bir iş bizə səbr etməyi əmr edən rəvayətlərə ziddir» dedi. Əbu əl-Həris əs-Saiğ demişdir: «Mən Əbu Abdullahdan Bağdadda baş vermiş hadisə haqqında, yəni, bir dəstə insanın qiyama qalxmaq istəməsi barədə soruşaraq: «Ey Əbu Abdullah, bunlara qoşularaq qiyam etmək barədə sən nə deyirsən?». O, qiyamçıların bu işinə öz etirazını bildirərək dedi: «Subhənallah...! (Nahaq yerə axıdılan) qanlar. Mən bunu nə dəstəkləyir, nə də əmr edirəm. Bizim hal-hazırda səbr etməmizi, nahaq qanlar axıdılmasından, mal-dövlətin talan edilərək halal sayılmasından və haramların baş alıb getməsi ilə nəticələnən bir fitnə törətməkdən daha xeyirli sayıram. Məgər sən bilmirsən ki, insanların fitnə-fəsad törətdikləri vaxtlarda nələr edilib?». Mən ona dedim: «Ey Əbu Abdullah, bu gün insanlar fitnə içində deyillərmi?» O: «Olsalar da belə, bu fərdi fitnədir. Əgər qılşnc qaldırılsa, o ümumi bir fitnəyə çevriləcək və bütün yollar bağlanacaq. Lakin səbr etməklə dinini qorumuş olarsan ki, bu da sənə xeyrinədir». Mən onu rəhbərlərə qarşı çıxmağı inkar edən gördüm. O deyirdi: «(Nahaq yerə axıdılan) qanlar, mən bunu nə dəstəkləyir, nə də tövsiyə edirəm». (əl-Məsəilul-Mərviyyə İmam Əhməd 2/4)¹⁶⁰. Nəfi – *rahmətullahi aleyhi* – rəvayət edir ki: «Nə vaxt ki, Mədinə əhli Yəzid b. Muaviyəni hakimiyyətə yətdən devirmək istədikdə İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – öz yaxınlarını və uşaqlarını ətrafına toplayaraq Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən eşitdiyi hədisi rəvayət etdi: «Qiyamət günü hər bir xəyanətkarın

¹⁶⁰ Ədəb əş-Şəriyyə 1/175.

yanında bir bayraq dikiləcəkdir¹⁶¹» sözünə davam edərək dedi: «Bizim hər birimiz Allahın və Rəsulunun əmrinə əsasən bu insana beyət etmişik. Vallahi mən bundan böyük xəyanət görmürəm nə vaxt ki, insan Allahın və Rəsulunun əmrinə əsasən birinə beyət edə və sonra da ona qarşı vuruşa. Nə vaxtsa bizlər ona qarşı sadıqlıqda beyət etmişdik. Sizlərdən kimsə ona qarşı çıxmaq istəyirsə bilin ki, mən bu işdən uzağam»¹⁶². Allah şəriəti qəti olaraq seçilmiş əmrlərə qarşı çıxmağı qadağan edir. Hər hansı bir kimsə çalışsa ki, müsəlman bir kimsənin əlində olan hakimiyyəti devirsin, hətta onu hörmətdən salmaq istəsə də belə Allah və onun Rəsulunun istəyinə qarşı çıxmış sayılır. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim Allahın yer üzündə təyin etdiyi əmirə hörmət edərsə Allah da ona hörmət edir, kim də Allahın yer üzündə təyin etdiyi əmiri alçaldarsa Allah da onu alçaldar»¹⁶³. Cəlil b. Abdullah ət-Tustari deyir ki: «İnsanlar xeyir içərisində olarlar o, vaxta qədər ki, onlar öz əmirlərinə və alimlərinə hörmət etsələr. Onlara hörmət etdikcə Allah da onların dünya və axirətlərini də xeyirli edir. Yox əgər onları gözdən salmağa çalışarlarsa Allah da onların dünyalarını və axirətlərini də məhv edir»¹⁶⁴.

Həmçinin fitnələr zamanı hər bir söz və əməl müdrikliklə edilməlidir. Müdrikliklə görülməli iş isə həmişə tərifə layiqdir. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – Əşşə Abdul Qeysə xitabən buyurdu: «Səndə Allah və Onun Rəsulunun sevdiyi iki xislət vardır. Müdriklik və səbirlik»¹⁶⁵. **«İnsan (özünə) xeyir dua etdiyi kimi, bəd dua da edir. İnsan (hər şeydə) tələsgəndir (gördüyü işin aqibətini düşünməyə hövsələsi çatmaz)».** (əl-İsra 11). Müdrikliklə görülməli iş

¹⁶¹ Ibn Ömər və Ənəs - *radıyallahu anhum* – rəvayət edirlər ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Əhdini pozan hər kəs üçün Qiyamət günü bir bayraq olacaqdır. Bu filankəsin vəfasızlığının bayrağıdır» Buxari 3188, Müslim 1735. Əbu Səid əl-Xudri - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qiyamət günü hər bir əhdini pozanın arxasında əhdini pozmasının miqdarına görə bir bayraq olacaqdır. Diqqət edin! Dövlət başçısının vəfasızlığından daha böyük bir vəfasızlıq yoxdur» Müslim 1738.

¹⁶² Buxari.

¹⁶³ İmam Əhməd.

¹⁶⁴ Təfsir Qurtubi 5/262.

¹⁶⁵ Müslim.

tərifə layiqdir. Çünki adillik nişanəsi olan bu sifət sahibi, fitnələr vaxtı məhz öz müdrikliyi, əzmkarlığı və mehribanlığı ilə digərlərindən fərqlənir. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Mehribanlıqla edilən hər bir iş gözəlləşər, onsuz isə xarab olar»¹⁶⁶. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Həqiqətən də Allah mehribanlıqla görülməyən bütün işləri sevir»¹⁶⁷. Osman (özünü müsafir hesab etməyərək) namazı tamamlayırdı. Belə ki, o Minada ikən namazı dörd rükət qılırdı. Lakin sünnəyə görə Minada hər dörd rükətli namaz qısaldılaraq iki rükət şəkilində qılınmalı idi. Məsələyə şərrə bir yozum verən Osmanın fikrinə görə isə namaz dörd rükət qılınmalı idi. Bütün bunlara baxmayaraq İbn Məsud Məhəmməd Peyğəmbərin Sünnəsinə görə dörd rükətli namazlar Minada iki rükət qılınmalıdır. Bu başqa cür ola da bilməz. Deyə təkid etdi. (Onun bu sözlərini eşidənlər) dedilər: «Ey İbn Məsud! Sən bu sözləri deyir, sonra da gedib Osmanın arxasında dörd rükət namaz qılırsan! Bəs bu nə deməkdir!». O: «Ey filankəs! Müxaliflik şərdir! Müxaliflik şərdir! Müxaliflik şərdir...»¹⁶⁸.

Son olaraq fitnə törədən fitnəkarlara demək istəyirik ki: «Bəs sənə fitnələr zamanı hər məclisdə və ya toplantıda haqq saydığın məsələlər barəsində danışmağa vadar edən nədir? Axı haqqı Əhli Sünnə və Cəmaat alimləri açıqlayırlar. Əgər sənə hər hansı bir fikrin və ya təklifin varsa onlara ərz et. Qəbul etsələr (deməli haqq) odur, yox əgər etiraz etsələr (deməli) artıq özünü bütün müsəlmanların sənə (səhv) rəyindən xəbərdar tutmasından qorumusan».

XƏLİFƏLİK QUREYŞDƏNDİR

Əbu Burza - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Xəlifəlik Qureyşdən olmalıdır. Onlardan rəhm istənilədikdə onlar mərhəmətli olmalıdırlar. Vəd verdikləri zaman vədlərini yerinə yetirməlidirlər. Hökm oxuduqda ədalətli olmalıdırlar. Əgər kimsə bu cür hərəkət etməzsə onun üzərinə

¹⁶⁶ Müslim 6/45.

¹⁶⁷ Buxari, Müslim 2165.

¹⁶⁸ Buxari 2/1084, 1657, Müslim 695, Əbu Davud 1960 əl-Albani «Səhih Hədislər Silsiləsi» 1/444.

Allahın, mələklərin və bütün insanların lənəti yağar»¹⁶⁹. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «İmamlar Qureyşdəndir. Quryeşin yaxşıları (digər insanların) yaxşılarının əmirləri, pisləri də pislərinin əmirləridir. Hər birinin haqqı vardır, hər haqq sahibinə haqqını verin. Əgər Qureyş sizin aranızda əzaları kəsik Həbəşili bir qulu əmir təyin edərsə onu dinləyib, ona itaət edin»¹⁷⁰. Belə bir şərəfin onlara verilməsinə səbəb isə nəşəb və cins baxımından onların seçilmiş olmalarıdır. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Şübhəsiz ki, Allah İsmail oğullarını seçmişdir, İsmail oğullarından da Kinanəni, Kinanədən də Qureyşi, Qureyşdən də Həşim oğullarını, Həşim oğullarından da Məni seçmişdir»¹⁷¹. Qureyşli olmayan bir kimsə gəlib imamətə sahib olacaqsə bu Nübuvət üsuluna uyğun bir xəlifəlik olmaz. Əksinə bu bir hökmüdarlıq olur. Qadi İyaz – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «İmamın Qureyşli olmasının şərt olması bütün elm adamlarının qəbul etdiyi görüşdür. Hətta bu icmanın qətiləşdirdiyi məsələlər arasında sayılmışdır. Bu xüsusda Sələfdən hər hansı bir kimsənin buna fərqli bir fikir söylədiyi nəql edilməmişdir»¹⁷². Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «İnsanlar bu iş xüsusunda Qureyşə tabedirlər. Ərəblərin möminləri, Qureyşin mömin-lərinə, müşrikləri də Qureyşin müşriklərinə tabedirlər (Başqa rəvayətdə: İnsanlar xeyirdə də, şərdə də Qureyşə tabedirlər)»¹⁷³. Əmr, İmarə – buyurmaq mənasındadır. Əmir vermək səlahiyyəti olan bütün idarə və rütbələrin ən böyüyündən, ən kiçiyinə qədər olan hər bir şeyi özündə əhatə edir. Yəni dövlət başçısı, vəlilə, əmirlik, məmur və s. mənalari ifadə edir. Abdullah b. Ömər – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «İnsanlardan iki nəfər qalmış olsa da belə bu iş Qureyş arasında qalmağa davam edər»¹⁷⁴. Cabir b.

¹⁶⁹ İmam Əhməd «Öusnəd» 4/421, əl-Albani «İrvalul Gəlil» 2/301.

¹⁷⁰ əl-Albani «Səhihul Cəmi».

¹⁷¹ Müslim.

¹⁷² İbn Həcər «Fəthul Bəri» 13/127.

¹⁷³ Müslim 1818, 1819.

¹⁷⁴ Müslim 1820.

Səmura – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, mən atam Səmura ilə birlikdə Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in yanına daxil olduqda eşitdik ki: «İçərilərindən on iki xəlifə olmadıqca bu iş son olmayacaqdır (Başqa rəvayətdə: Qiyamət qopana qədər və ya hamısı Qureyşdən olan on iki xəlifə olduğu müddətdə İslam dini əziz olmaqda və qorunmaqda davam edəcəkdir)» buyurdu. Cabir – *radıyallahu anhu* – deyir ki: Sonra bir söz söylədi ki, onu eşitmədim və atamdan: «Rəsulullah - *səllallahu aleyhi və səlləm* – nə söylədi?» deyə soruşdum. O: «Bunların hamısı Qureyşdəndir» dedi¹⁷⁵. Muvaviyə – *radıyallahu anhu* – ya xəbər verdilər ki, Abdullah b. Amr b. əl-As – *radıyallahu anhu* – deyir ki: «Əmir Kahtan qəbiləsindən olacaqdır». Bunu eşidən Muaviyə bərk qəzəbləndi və ayağa qalxaraq Allaha həmd-sənalar etdikdən sonra dedi: «Həqiqətən də mənə xəbər verilir ki, sizlərdən bir qism kimsələr Allahın kitabında olmayan və Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – tərəfindən rəvayət edilməyən bəzi sözlər söyləyirlər. Bu kimi kimsələr cahil kimsələrdirlər. Sahibini sapıqlığa götürən fikirlərdən çəkinin. Həqiqətən mən Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in belə buyurduğunu dinlədim: «Şübhəsiz ki, bu idarə işi Qureyşə aiddir. Dinə bağlı qaldıqları müddətdə hər kim onlarla (düşməncə) mübarizə apararsa Allah mütləq onu üzüstə süründürür»¹⁷⁶. Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qureyş, Ənsar, Cuheyne, Muzeyne, Əsləm, Əşca, Ğifar qəbilələri mənim dost və yardım-çılarımdır. Onların Allah və Rəsulundan başqa dost və yardımçıları yoxdur»¹⁷⁷.

QADIN İDARƏÇİ HƏLAKDIR

Əbu Bəkrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «O, xalq uğur qazanmaz əgər onun başında idarəçi qadıncırsa»¹⁷⁸.

¹⁷⁵ Müslim 1821, 1822.

¹⁷⁶ Buxari 3500.

¹⁷⁷ Buxari 3504.

¹⁷⁸ Buluq əl-Məram 1395.

**BİTİRDİM: MİLADİ 2006-Cİ İL 5 OKTYABR
HİCRİ 1427-Cİ İL 12 RAMAZAN
HƏMD OLSUN ALƏMLƏRİN RƏBBİ OLAN ALLAHA! (YUNUS 10)**

İSTİFADƏ OLUNAN ƏDƏBİYYAT

- «Qurani Kərim» Ziya Bünyadov və Vasim Məmmədəliyevin tərcüməsi.
«Sələsətil Usul» Məhəmməd b. Saleh əl-Useyminin şərhilə Türk dilində.
«Kəşfi Şubuhət» Məhəmməd b. Saleh əl-Useyminin şərhilə Türk dilində.
«əl-Vəciz fi Əqidətul Sələfi Salihin» Abdullah b. Abdulhəmid əl-Əsəri Türk dilində.
«əl-Əqidətul Təhaviyyə» İbn Əbil İzz əl-Hənəfinin şərhilə Türk dilində.
«Ərbəin ən-Nəvəviyyə» Nazim Məhəmməd Sultanın şərhilə Türk dilində.
«Səhih Müslim» Türk dilində.
«Muxtəsər Səhih Buxari» Türk və Rus dillərində olan nəşrlər.
«Riyadus Salihin» Türk və Rus dillərində olan nəşrlər.
«Səhabə Dönəmi» Saleh əl-Əkinçi Türk dilində.
«Sünnə Əhlinin etiqadına görə rəhbərlərə münasibət» Qamət Süleymanov.
«Fitnələr zamanı müsəlmanın əsaslandığı şəriət qayda-qanunları» Saleh Abdul Əziz Azəri dilində.
«Beyət və İmamət» Fəvaz b. Yəhyə əl-Ğaslan Türk dilində.
«Allahın hökmü ilə hökm verməmək haqda» R. Muradlı.